

Nr 127

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i 11 kap. vattenlagen; given Stockholms slott den 25 februari 1955.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändring i 11 kap. vattenlagen.

GUSTAF ADOLF

Herman Zetterberg

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen framlägges förslag till omorganisation av vattenöverdomstolen, som utgör andra instans för vattenmål. För närvarande består vattenöverdomstolen av en avdelning av Svea hovrätt, förstärkt med en ledamot av kammarkollegiet. Enligt förslaget skall i domstolen ingå tekniskt sakkunniga ledamöter, benämnda vattenrättsråd, medan kammarkollegiets representation skall upphöra. Domstolen blir domför med fyra ledamöter, av vilka minst tre är lagfarna. Det är avsett att domstolen i mål, där tekniska frågor av någon betydelse är föremål för bedömning, normalt skall bestå av tre lagfarna ledamöter jämte två vattenrättsråd.

Förslag
till
Lag
om ändring i 11 kap. vattenlagen

Härigenom förordnas, *dels* att 11 kap. 16, 106 och 108 §§ vattenlagen den 28 januari 1918 (nr 523)¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt i det följande angives *dels ock* att i samma kap. skall införas en ny paragraf, betecknad 106 a §, av nedan angiven lydelse.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

16 §.

Vid utövändet av sin verksamhet som vattenöverdomstol skall Svea hovrätt bestå av ordföranden å en av hovrättens divisioner såsom ordförande, tre andra ledamöter i hovrätten samt en ledamot i kammarkollegiet.

Är fråga allenast om ledighet för vattenrättsdomare, vattenrättsingenjör eller vattenrättssekreterare eller om förordnande av ställföreträdare för dem eller om föreläggande att i vattenmål inkomma med handlingar eller om utsättande av ny tid eller beviljande av anstånd med avseende å ingivande av handling eller vidtagande av annan åtgärd i dylikt mål, må hovrätten vara sammansatt såsom vid handläggning av andra mål än vattenmål.

Konungen bestämmer, i vilken omfattning åtgärd, som avser allenast måls beredande, må vidtagas av *hovrättsledamot* i vattenöverdomstolen eller av tjänsteman vid denna.

För fullgörande av Svea hovrätts uppgift såsom vattenöverdomstol skola, förutom lagfarna ledamöter enligt vad i rättegångsbalken sägs, finnas vattenrättsråd. Dessa skola vara i vattenfrågors tekniska behandling sakkunniga och erfarna. Vattenrättsråd utnämnas av Konungen.

Vattenöverdomstolen vare domför med fyra ledamöter, av vilka minst tre äro lagfarna. Ej må flera än fem sitta i rätten.

Konungen bestämmer, i vilken omfattning åtgärd, som avser allenast måls beredande, må vidtagas av *lagfaren ledamot* i vattenöverdomstolen eller av tjänsteman vid denna.

¹ Senaste lydelse, se SFS 1946:839.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

106 §.

Bestämmelserna i 43 och 44 §§, 45 § 1 mom. samt 57, 58, 62—64, 66, 67 och 97 §§ skola i tillämpliga delar gälla om vattenöverdomstolen och måls behandling därstädes. *Vad i 97 § föreskrives om sökande, kärke eller klagande skall avse den, som i vattenöverdomstolen fullföljt talan; har i brottmål talan fullföljts av den tilltalade och är han häktad, skall dock kostnad, som eljest skulle åligga honom, gäldas av statsverket.*

Med avseende å gottgörelse å sak-kunnig, som tillkallats av vattenöverdomstolen, samt ersättning för sådan på uppdrag av vattenöverdomstolen hållen undersökning, som avses i 45 § 1 mom., äge domstolen, efter vad med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt, förordna, att kostnaden skall förskjutas av allmänna medel och gäldas av statsverket.

Bestämmelserna i 43 och 44 §§, 45 § 1 mom. samt 57, 58, 62—64, 66, 67 och 97 §§ skola i tillämpliga delar gälla om vattenöverdomstolen och måls behandling därstädes.

Vattenöverdomstolen må, där så finnes lämpligt, uppdraga å vatten-rättsråd att verkställa undersökning å stället. Finnes önskvårt, att lagfa-ren ledamot är närvarande vid un-dersökningen, äge vattenöverdomsto-len förordna härom. I fråga om un-dersökning, som nu sagts, skall vad i 45 § 2 mom. och 97 § stadgas äga motsvarande tillämpning.

Då på grund av bestämmelserna i första eller andra stycket stadgande-na i 97 § tillämpas å mål i vatten-överdomstolen, skall vad i nämnda § föreskrives om sökande, kärke eller klagande avse den, som i vat-tenöverdomstolen fullföljt talan.

Med avseende å gottgörelse å sak-kunnig, som tillkallats av vattenöverdomstolen, samt ersättning för sådan på uppdrag av vattenöverdomstolen hållen undersökning, som avses i 45 § 1 mom., äge domstolen, efter vad med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt, förordna, att kostnaden skall förskjutas av allmänna medel och gäldas av statsverket. *Lag samma vare beträffande sådan kost-nad för vattenöverdomstolens syn å stället eller för undersökning enligt andra stycket av denna §, som eljest skulle åligga part.*

106 a §.

Utredning, som av vattenrättsråd verkställts beträffande fråga av tek-nisk beskaffenhet, må ej läggas till

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

grund för vattenöverdomstolens dom eller beslut, med mindre parterna beretts tillfälle att yttra sig över utredningen. Vad sålunda stadgats skall dock ej gälla, om utredningen i allenast oväsentlig mån avviker från vad tidigare framkommit i målet.

108 §.

Talan mot — — — högsta domstolen.

Vad i 103—106 §§ är stadgat angående rättegången i vattenöverdomstolen skall åga *motsvarande tillämpning* i fråga om högsta domstolen.

Talan mot — — — högsta domstolen.

Vad i 103—106 §§ är stadgat angående rättegången i vattenöverdomstolen skall *i tillämpliga delar gälla* i fråga om högsta domstolen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1955.

Med avseende å mål, som före nämnda dag inkommit till vattenöverdomstolen, skall, om tillämpning av nya lagen skulle förorsaka väsentligt dröjsmål med avgörandet, äldre lag i stället gälla.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 17 december 1954.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM, LINDSTRÖM, LANGE.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, anmäler efter gemensam beredning med cheferna för kommunikations-, finans- och jordbruksdepartementen fråga om *överinstanserna i vattenmål m. m.* samt anför därvid följande.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 september 1951 tillkallade jag den 9 oktober 1951 en särskild sakkunnig, häradshövdingen O. Riben, för att biträda med utredning rörande — såvitt nu är i fråga — instansordningen i vattenmål och därmed sammanhängande spørsmål. I direktiven för utredningsmannen framhölls att en betydande balans uppstått i vattenöverdomstolen, som utgör andra instans för vattenmålen, samt att risk föreläge för att i fortsättningen en betydande balans skulle uppstå även i sista instansen. Möjligheten att för vattenmålen övergå till en domstolsordning med endast två instanser borde därför icke lämnas ur räkningen. Vidare kunde man överväga att på något sätt begränsa rätten att fullfölja talan i vattenmål. I direktiven påpekades ytterligare att överinstanserna i vattenmål, till skillnad från domstolarna i första instans, icke inom sig ägde tillgång till teknisk sakkunskap samt att frågan, huruvida tekniker regelmässigt borde i en eller annan form medverka i överrättsprocessen i vattenmål, nära sammanhänge med spørsmålet om instansordningens utformning.

Utredningsmannen har till fullgörande av sitt uppdrag den 3 april 1954 avgivit ett betänkande angående instansordningen i vattenmål m. m. (SOU 1954: 9). Vid betänkandet har fogats förslag till lag om ändring i 11 kap. vattenlagen.

Över betänkandet med därvid fogat lagförslag har efter remiss yttranden avgivits av vattenöverdomstolen, kammarkollegiet, vattenfallsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statskontoret, statens löne-nämnd och statens organisationsnämnd samt länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands och Kopparbergs län. Vattenöver-

domstolen har vid sitt utlåtande fogat yttranden av vattenrättsdomarna F. Löwing och E. Sjöberg vid Norrbygdens vattendomstol, N. Viklund och I. Ahlström vid Mellanbygdens vattendomstol, G. Schirén vid Österbygdens vattendomstol, A. Thelin vid Söderbygdens vattendomstol och N. Lindberg vid Västerbygdens vattendomstol samt vattenrättsingenjörerna A. Eriksson, P. E. Svensson, G. Zickerman, H. Hartzell, S. Nilsson och G. Aspegren.

Vidare har yttranden inkommit från svenska vattenkraftföreningen, Sveriges advokatsamfund, riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges juristförbund, svenska väg- och vattenbyggares riksförbund, svenska teknologföreningen, föreningen statens lantbruksingenjörer och svenska flottledsförbundet. Indalsälvens regleringsförening u. p. a. och Ljungans regleringsförening u. p. a. har anslutit sig till svenska vattenkraftföreningens yttrande.

Sedan ärendet härefter ytterligare beretts inom justitiedepartementet, anhåller jag nu att få upptaga detsamma till behandling.

I. Nuvarande instansordning m. m.

Bestämmelser om domstolsorganisation och instansordning för vattenmålen har meddelats i 11 kap. vattenlagen. Under förarbetena till vattenlagen var frågorna om domstolsorganisationen och instansordningen föremål för mycket ingående överväganden, och starkt delade meningar kom till uttryck, särskilt beträffande instansordningen och därmed sammanhängande spörsmål. En utförlig redogörelse för förarbetena i de delar som i detta sammanhang är av intresse lämnas i betänkandet, vartill må hänvisas. Frågan om instansordningen i vattenmål och vad därmed sammanhänger har jämväl efter vattenlagens genomförande varit föremål för diskussion i olika sammanhang. Bl. a. har frågan berörts i ett av vattenrättsdomarna i riket i december 1925 avgivet yttrande till Kungl. Maj:t rörande möjligheten att genom organisatoriska förändringar i vattendomstolarnas verksamhet nedbringa kostnaderna för dessa, med anledning varav vattenöverdomstolen den 10 maj 1926 avgivit utlåtande. Några väsentliga ändringar i bestämmelserna har icke vidtagits, utan de är i huvudsak oförändrade sedan år 1918, bortsett från den revision som påkallats av reformerna inom det allmänna rättsgängsväsendet och genomförts samtidigt med dessa.

Domstolsorganisationen i vattenmålen består, enligt den ordning som sålunda nu gäller, av tre instanser.

Första instans är v a t t e n d o m s t o l, som består av en vattenrättsdomare, två vattenrättsingenjörer och två vattenrättsnämndemän. I vissa enkla mål är vattendomstolen beslutför med vattenrättsdomaren och vattenrättsnämndemännen samt allenast en vattenrättsingenjör. Vattenrättsdomare skall vara lagkunnig, i domarevärv erfaren man. Vattenrättsingenjörerna skall vara i vattenfrågors tekniska behandling sakkunniga och erfarna män. Vattenrättsnämndemännen skall vara allmänt betrodda, om sin orts förhållanden kunniga män.

I fråga om vattenrättsingenjörerna stadgades ursprungligen i vattenlagen,

att den ene skulle ha sakkunskap särskilt beträffande byggande i vatten (vattenbyggnadsteknisk ingenjör) och den andre särskilt i frågor om torrläggning av mark (agrikulturteknisk ingenjör). I samband med att bestämmelser om åtgärder till motverkande av vattenförorening år 1941 upptogs i vattenlagen överflyttades nämnda stadgande till administrativa föreskrifter om tjänstgöringen vid vattendomstolarna. Samtidigt gavs möjlighet att i mål om grundvatten eller avloppsvatten förordna ingenjör med särskild sakkunskap i det ifrågavarande ämnet att tjänstgöra såsom vattenrättsingenjör i stället för antingen den byggnadstekniske eller den agrikulturtekniske ingenjören.

Antalet vattendomstolar är för närvarande fem. Gränserna för deras domsområden följer vattendelare mellan olika vattensystem.

Andra instans i vattenmål är v a t t e n ö v e r d o m s t o l e n, som utgöres av en avdelning av Svea hovrätt, förstärkt med en ledamot av kammarkollegiet.

Sista instans är h ö g s t a d o m s t o l e n i vanlig sammansättning. Vattenmålen fördelas mellan domstolens olika avdelningar på samma sätt som andra mål.

I fråga om fullföljdsrätt gäller för vattenmål samma regler som för mål, vilka tillhör allmän domstols prövning. Rätten att fullfölja talan till vattenöverdomstolen är sålunda, såvitt angår huvudsakliga avgöranden, icke underkastad några inskränkningar, under det att för fullföljd till högsta domstolen gäller reglerna om prövningstillstånd i 54 kap. 9—12 §§ rättegångsbalken.

Vad angår anlitaudet av sakkunniga i vattenmål gäller, enligt en allmän hänvisning i 11 kap. 1 § vattenlagen, rättegångsbalkens regler om sakkunniga. Detta innebär bl. a., att av vattendomstol eller högre instans tillkallad sakkunnig i princip icke äger deltaga i domstolens enskilda överläggningar eller över huvud ställa sin sakkunskap till domstolens tjänst i andra former än dem lagen anvisar för upptagande av sakkunnigbevisning. Om för bedömning av mål vid vattendomstol erfordras särskild teknisk utredning eller vidlyftigare värdering, äger vattenrättsdomaren, där så befinnes lämpligt, uppdraga åt sakkunnig att efter förberedande undersökning avgiva utlåtande i målet. Närmare föreskrifter har meddelats om kungörande av undersökningen och om det sätt, på vilket utlåtandet skall hållas tillgängligt för parterna. (Se 11 kap. 45 § 1 mom. samt 81 och 92 §§ vattenlagen.) Nu berörda bestämmelser äger motsvarande tillämpning i mål vid vattenöverdomstolen och högsta domstolen (11 kap. 106 och 108 §§ vattenlagen).

I mål vid vattendomstol kan vattenrättsdomaren uppdraga åt vattenrättsingenjörerna eller en av dem att, med eller utan biträde av vattenrättsnämndemännen eller en av dem, verkställa undersökning å stället. I enkla fall kan sådant uppdrag lämnas åt vattenrättsnämndemännen eller en av dem. (Se 11 kap. 45 § 2 mom. samt 81 och 92 §§.) Någon motsvarande tillämpning för överinstansernas del av nu berörda bestämmelser kan med hänsyn till dessa domstolars sammansättning icke ifrågakomma.

Såsom förut nämndes ingår en ledamot av kammarkollegiet i vattenöverdomstolen. Kammarkollegiet är tillika verksamt vid vattenmålens behandling såsom företrädare för allmänna intressen. Vattenlagens bestämmelser härom återfinnes i 11 kap. 35 § och 10 kap. 42 §. Enligt det förra lagrummet skall vattenrättsdomaren i ansökningsmål om vattenbyggnads- och vattenregleringsföretag utan dröjsmål insända ett exemplar av ansökningshandlingarna jämte kungörelsen i målet till kammarkollegiet, som har att, där det prövas nödigt, föra talan för tillgodoseende av de allmänna intressen, som kan vara i fråga. Enligt det senare lagrummet, vilket tillkom i samband med 1920 års lagstiftning om torrlägningsföretag, har kollegiet motsvarande uppgift vid syneförrättningar rörande sjösänkningar m. m. Skyldigheten att översända ansökningshandlingar och kungörelse till kammarkollegiet åligger här förrättningsmannen. I kungörelsen den 23 december 1918 angående bevakande av det allmännas talan i vattenmål stadgas att, där det enligt vattenlagen tillkommer myndighet, som Kungl. Maj:t därtill utser, att föra talan för bevakande av viss bygds intressen eller eljest för bevakande av det allmännas rätt, det åligger kammarkollegiet att bevaka dylik talan. Stadgandet syftar på vissa bestämmelser i 4 kap. vattenlagen om nyprövning m. m. Enligt kungörelsen äger kollegiet även eljest, då enligt vattenlagen fråga om allmänt intresse förekommer, föra talan för det allmänna. Med stöd av denna bestämmelse kan kollegiet även utan samband med ansökningsmål föra talan t. ex. om meddelande av vattenhushållningsbestämmelser till skydd för allmänna fiskeintressen eller om åtgärder till motverkande av vattenförorening. Såväl för nu nämnda fall som då kollegiet jämlikt 11 kap. 35 § vattenlagen beslutat bevaka det allmännas talan i vattenmål gäller enligt samma kungörelse, att dylik talan skall utföras av kollegiets advokatfiskal som dess ombud. Förordnande att utföra talan kan dock i särskilda fall av kollegiet meddelas annan person, som finnes därtill lämplig.

Under senare år har arbetsbalansen i vattenöverdomstolen successivt ökat. Utvecklingen belyses av att balansen vid årsskiftet 1942/43 uppgick till 40 mål, medan den vid årsskiftet 1953/54 stigit till 96 mål. I själva verket har balansen stigit åtskilligt mer än som framgår av denna jämförelse, i det de särskilda målen numera i större utsträckning än tidigare är av vidlyftig och komplicerad beskaffenhet. Den ökade balansen har medfört en märkbar förlängning av den tid som förflyter mellan vattendomstolens och vattenöverdomstolens avgöranden. Medan denna tid för de av vattenöverdomstolen under år 1942 avgjorda målen uppgick till i medeltal 335 dagar, var motsvarande siffra för år 1953 icke mindre än 716 dagar. För de största målen har tidsutdräkten varit betydligt större.

Den 1 november 1954 var i vattenöverdomstolen anhängiga sammanlagt 111 mål. Akterna i dessa mål upptog sammanlagt omkring 170 000 sidor.

I högsta domstolen har balansen ej visat samma oroväckande stegring, men i vissa fall har även där förekommit avsevärd tidsutdräkt med av-

görandet av målen. Enligt uppgift i betänkandet hade sålunda av de mål, som den 31 december 1953 väntade på avgörande i högsta domstolen, fem inkommit år 1950 eller tidigare.

Den 1 november 1954 var i högsta domstolen anhängiga sammanlagt 13 vattenmål, omfattande tillhoppa omkring 50 600 sidor.

II. Huvudgrunderna i förslaget

Utredningsmannen. I sitt betänkande har utredningsmannen till en början upptagit frågan, huruvida inskränkning i rätten att fullfölja talan mot vattendomstolarnas domar bör övervägas. Utredningsmannen redogör i detta avseende för förarbetena till vattenlagen och vissa senare framkomna förslag och konstaterar i anslutning till denna redogörelse, att det varken i samband med vattenlagens tillkomst eller senare ifrågasatts att göra vattendomstolarna till enda instans och att en så radikal åtgärd knappast på allvar kunde diskuteras. Vad problemet i praktiken gällde vore sålunda om den fullföljdsrätt som måste finnas borde på något sätt begränsas. Därvid hade man främst att uppmärksamma möjligheten och lämpligheten av att uppställa regler av innebörd, att endast rättsfrågor skulle få dragas under högre rätts prövning. Utredningsmannen har i detta avseende kommit till det resultatet, att det av rent principiella skäl icke kunde anses försvarligt att betaga parterna i vattenmål möjlighet att få alla materiella avgöranden av vattendomstolen prövade i åtminstone en högre instans. Härtill komme, att även praktiska svårigheter föreläge vid genomförandet av en sådan begränsning. Rätts- och sakfrågor vore så intimt knutna till varandra att det icke låte sig göra att uppdraga en klar gräns dem emellan. Att i lagen söka definiera de frågor, som vore att hänföra till den ena eller andra kategorien, och att härtill anknyta regler för fullföljdsrätten torde sålunda vara praktiskt utsiktslöst. Det vore enligt utredningsmannens mening ej heller lämpligt att ordna en särskild prövning av frågan, huruvida talan skulle få fullföljas från vattendomstol till högre instans.

Utredningsmannen har därefter i betänkandet upptagit spørsmålet om instansordningen i vattenmål till ingående övervägande. Härvid påpekar utredningsmannen till en början, att alternativet till den nuvarande ordningen med tre instanser vore dels inrättande av en särskild överdomstol, som skulle utgöra andra och sista instans, och dels fullföljd från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen. Han upptager först till granskning alternativet med en särskild överdomstol såsom andra och sista instans och ställer frågan, huruvida det vore försvarligt att skilja den allmänna rättsskipningens högsta instans från all befattning med vattenmål, d. v. s. avskära parterna från möjligheten att i sista hand fullfölja dessa mål till högsta domstolen. Enligt utredningsmannens mening måste denna fråga, med hänsyn till vikten av en enhetlig rättstillämpning, besvaras nekande. Utredningsmannen anför härom:

Detta sammanhänger med de i 11 kap. vattenlagen givna reglerna om vilka frågor som tillhöra vattendomstols prövning. Vissa mål — de i 17 § uppräknade — äro vattenmål i egentlig mening och skola alltid handläggas vid vattendomstol. Enligt 20 och 21 §§ kan emellertid vattendomstol under vissa förutsättningar upptaga även andra mål, som i princip tillhöra allmän domstols prövning men som på ett eller annat sätt röra vattenförhållanden; där så sker, räknas även dylikt mål som vattenmål. Slutligen stadgas i 22 §, att vattendomstol, i den mån det finnes lämpligen kunna ske, äger pröva även sådana invändningar i vattenmål, vilka röra rättsförhållanden som ej skola bedömas efter vattenlagen, ävensom yrkanden vilka ha samband med den ansökan eller talan varom i målet huvudsakligen är fråga, dock att vattendomstolen ej får inlåta sig på fråga om äganderätt till fastighet eller omfattningen av fastighets ägoområde. Denna utsträckning av vattendomstolens kompetens till andra områden än den egentliga vattenrättens har, såsom redan vattenrätts- och dikningslagskommittéerna framhöllo, en avgörande betydelse för frågan om instansordningen.

Efter genomgång av ett antal rättsfall, som belyste sambandet mellan vattendomstolarnas och de allmänna domstolarnas rättsskipning, har utredningsmannen vidare anfört:

Om högsta domstolen genom inrättande av en fristående och i sista instans dömande vattenöverdomstol skildes från all befattning med vattenmålen, skulle det lätt kunna inträffa, att ett avgörande av den ena av dessa domstolar komme att avvika från vad den andra i ett liknande fall funnit lagligt eller rättvist. Även om den ifrågasatta vattenöverdomstolen rekryterades med jurister av samma höga klass som högsta domstolens ledamöter, skulle sådana divergenser med all sannolikhet uppstå. Ur den rättssökande allmänhetens synpunkt vore ett dylikt förhållande mycket otillfredsställande, varjämte villrådighet måste uppstå inom de lägre instanserna, som icke skulle få den ledning för sina avgöranden som högsta domstolens praxis nu utgör.

Beträffande alternativet med fullföljd från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen anför utredningsmannen:

Det må till en början erinras om det resultat, vartill diskussionen om fullföljdrätten — — ledde fram, eller att rätten att i *en* instans överklaga vattendomstolarnas domar principiellt bör vara obegränsad. Detta innebär bl. a., att den ifrågasatta rätten att draga vattendomstolarnas avgöranden under högsta domstolens omedelbara prövning icke borde få göras beroende av särskilt prövningstillstånd. Något dylikt var ej heller avsett, då fullföljd av vattenmålen direkt till högsta domstolen diskuterades i samband med vattenlagens tillkomst och under dess första tillämpningstid; det nuvarande generella kravet på fullföljdstillstånd upptogs ju i lagstiftningen först långt senare (1945). Genom den väldiga ansvällning av vattendomstolarnas verksamhet, som ägt rum under de senaste 10 å 15 åren, har emellertid frågan fått helt andra dimensioner än tidigare. Uppfattningen om vad som är högsta domstolens egentliga uppgift har också undergått en förskjutning. Såsom det väsentliga i högsta domstolens verksamhet framstår numera icke så mycket tillgodoseendet av medborgarnas anspråk på rättsskydd i de enskilda fallen som fastmer främjandet i stort av en enhetlig, juridiskt fullgod rättstillämpning. I betraktande av det sagda kan en oinskränkt rätt till fullföljd från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen enligt utredningsmannens mening numera över huvud icke diskuteras såsom ett

praktiskt reformalternativ. En sådan ordning skulle med största sannolikhet icke kunna genomföras utan en ökning av justitierådens antal och skulle under alla omständigheter innebära misshushållning med den högt kvalificerade arbetskraften.

Utredningsmannen har även betonat att man, även om vattenmålen vid fullföljd till högsta domstolen skulle — trots de principiella betänkligheterna mot inskränkningar i fullföljdsrätten — underkastas tillståndsprovning på samma sätt som nu vore fallet beträffande de från vattenöverdomstolen fullföljda målen, måste räkna med ogynnsamma verkningar på högsta domstolens arbete i stort. Såsom ett skäl för mellaninstansens avskaffande hade i vattenrättsdomarnas yttrande år 1925 anförts, att flertalet av de vattenmål, som droges under mellaninstansens provning, jämväl torde fullföljas till högsta domstolen. Detta hölle i varje fall numera icke streck. Under senare tid hade i genomsnitt endast ungefär en fjärdedel av de av vattenöverdomstolen avgjorda målen fullföljts till högsta domstolen. Utredningsmannen har vidare anført:

Givetvis är frågan om den arbetsökning, som ändringen i instansordningen skulle medföra för högsta domstolens vidkommande, icke besvarad enbart med en hänvisning till denna relation, som endast avser *antalet* mål. Även andra faktorer spela in. Å ena sidan utgöres utan tvivel en förhållandevis stor del av de vattenmål, som dragas under högsta domstolens provning, av omfattande och invecklade mål, vilket innebär, att frekvensen av sådana mål, relativt sett, är högre i högsta domstolen än i vattenöverdomstolen. Å andra sidan är det t. ex. i stora kraftverks- och regleringsmål, som fullföljas till högsta domstolen, vanligt att fullföljden endast avser en mindre del av det frågekomplex, som varit föremål för vattenöverdomstolens provning. Därtill kommer, att målen i vattenöverdomstolen ofta »hyffsas» på ett sätt, som i hög grad underlättar deras behandling i högsta domstolen, vare sig denna stannar vid avslag på en ansökan om provningstillstånd eller omfattar en fullständig provning efter det sådant tillstånd beviljats. Vilken betydelse man än vill tillmäta den ena eller andra av de nu anförda synpunkterna torde det emellertid vara klart, att fullföljd av vattenmålen direkt till högsta domstolen — låt vara med den spärr, som kravet på provningstillstånd innebär — skulle betyda, att vattenmålen komme att utgöra en mycket avsevärd del av högsta domstolens arbetsbörda. Ett sådant förhållande skulle göra det naturligt att kräva särskild sakkunskap och erfarenhet på vattenrättens område hos ett flertal av högsta domstolens ledamöter. Med allt erkännande av vattenfrågornas stora betydelse i det moderna samhället lär man icke kunna förneka, att dessa konsekvenser av den ändrade instansordningen skulle innebära en snedbelastning av högsta domstolen, vilken menligt skulle inverka på dess möjlighet att på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina uppgifter i hela rättslivets tjänst.

Utredningsmannen diskuterar även möjligheterna att anförtro tillståndsprovningen åt ett organ utanför högsta domstolen och anför i detta sammanhang följande.

De betänkligheter med hänsyn till den ökade belastningen på högsta domstolen, som ett avskaffande av mellaninstansen i vattenmål är ägnat att väcka även om särskilt tillstånd kräves för fullföljden till högsta domstolen, skulle till viss grad elimineras om man kunde lägga tillståndsprovning-

en i händerna på ett organ utanför själva domstolen. Detta synes icke vara någon alldeles orimlig tanke. Det skulle sålunda kunna ifrågasättas att för vattenmålens del återuppliva ordningen med ett kollegium av tre revisionssekreterare. Åt ett sådant kollegium — där helst samtliga ledamöter borde ha vattenrättslig utbildning — skulle kunna anförtros att avgöra frågan om prövningstillstånd. Högsta domstolen såsom sådan skulle då icke behöva taga befattning med andra vattenmål än sådana, i vilka prövningstillstånd beviljats.

Ehuru det organ, som enligt den nu skisserade ordningen skulle behandla ansökningar om prövningstillstånd, med ett visst fog skulle kunna sägas utgöra en särskild instans mellan vattendomstolarna och högsta domstolen, är det sannolikt att systemet skulle möjliggöra ett snabbare slutligt avgörande av vattenmålen än ett system med tre fullständiga instanser medger. Prövningskollegiet skulle ju icke behöva utarbета någon dom, och den revisionssekreterare, som läst in målet för fullföljdsprövning, borde givetvis även vara föredragande i högsta domstolen.

Å andra sidan är det uppenbart att starka skäl tala emot en dylik ordning. De principiella betänkligheterna mot att över huvud inskränka rätten till fullföljd från vattendomstolarna ha redan framhållits. Vidare är det givetvis i och för sig mindre tilltalande att införa en annan ordning för fullföljdsprövning i vattenmål än i andra mål. Avsikten med vad här anförts har endast varit att anvisa den enligt utredningsmannens mening enda praktiskt tänkbara utvägen att inskränka de egentliga domstolsinstansernas antal i vattenmål till två.

Utredningsmannen, som i detta sammanhang jämväl ägnat uppmärksamhet åt frågan om en eventuell ändring av domstolsorganisationen för skiftes mål, har på de anförda skälen ansett, att den nuvarande instansordningen för vattenmålen bör bibehållas.

I betänkandet har utredningsmannen vidare till behandling upptagit frågan om högre rätts tillgång till teknisk sakkunskap. Härvid redogöres för övervägandena i denna fråga såväl vid tillkomsten av vattenlagen som vid senare tillfällen. Av redogörelsen framgår, huru som meningarna starkt brutit sig under förarbetena till vattenlagen. Bl. a. hade förelegat skiljaktiga uttalanden i frågan inom lagrådet, där två ledamöter förordat att mellaninstansen skulle utrustas med särskild teknisk sakkunskap och två ledamöter hyst motsatt uppfattning. En femte, särskilt tillkallad sakkunnig teknisk ledamot, som förordat tvåinstanssystem, hade ansett att överinstansen borde utrustas med särskilda tekniker. Vidare hade frågan diskuterats i det av vattenrättsdomarna år 1925 avgivna yttrandet och i vattenöverdomstolens däröver avgivna remissutlåtande ävensom i processlagberedningens betänkande med förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. (SOU 1944: 10).

För sin del har utredningsmannen efter mycken tvekan stannat för den meningen, att vattenöverdomstolen borde utrustas med egen teknisk expertis samt att teknikerna, i den mån de deltog i målens behandling, skulle ha ställning såsom ledamöter av domstolen. Beträffande skälen för denna ståndpunkt har utredningsmannen i huvudsak hänvisat till de utta-

landen till förmån för tekniker i högre instans, som gjorts inom lagrådet vid granskningen av 1917 års vattenlagsförslag och i vattenöverdomstolens remissutlåtande den 10 maj 1926.

De uttalanden, till vilka utredningsmannen sålunda hänvisat, innehöll i huvudsak följande. Lagrådsledamöterna von Seth och Planting-Gyllenbåga anförde att, om hovrätt gjordes till andra instans i vattenmål, det borde sörjas för att vid prövningen av mål, i vilka tekniska frågor förekomme, åt hovrätten kunde beredas en sådan sammansättning, att den tekniska sakkunskapen bleve lika starkt företrädd där som i vattendomstolen. Därför utan syntes fara föreligga såväl att hovrättens prövning komme att tendera till att inskränkas till huvudsakligen en granskning från formella synpunkter som att dess beslut, i den mån desamma berörde de tekniska frågorna, i allmänhetens ögon komme att sakna den auktoritet som vore önskvärd. Visserligen skulle hovrätten kunna genom infordrande av yttranden från sakkunniga myndigheter i viss mån ersätta sin egen brist på teknisk sakkunskap, men dels kunde det ifrågasättas, om icke därigenom nämnda myndigheter skulle få sin redan förut stora arbetsbörda ökad på ett sätt, som kunde välla svårigheter, och dels torde det ofta kunna inträffa, att även de tekniska myndigheternas uttalanden utsattes för en kritik av parterna av beskaffenhet, att hovrätten i allt fall tvingades att taga ställning mellan olika uppfattningar från tekniskt sakkunnigt håll. — Den särskilt tillkallade tekniska ledamoten i lagrådet, överstelöjtnanten Ekdahl, betonade, att man icke kunde bortse från det förhållandet, att den mängd av synnerligen komplicerade tekniska frågor av stor och för såväl det allmänna som parterna omfattande ekonomisk betydelse och räckvidd, vilka komme att utgöra de speciella detaljerna i vattenmålen, måste i grunden förstås vid deras rättsliga behandling. — I vattenöverdomstolens yttrande underströks, att den tekniska sakkunskap, som kunde vara av nöden för ett måls behöriga avgörande, tillfördes vattenöverdomstolen på ett bättre sätt, om den sakkunnige hade till uppgift att, efter samarbete med de rättsbildade ledamöterna, under domarensvar deltaga i målens avgörande, än om han deltoge allenast i överläggningen och ej hade att ansvara för annat än sina uttalanden om vissa sidor av de föreliggande frågorna. Sambandet mellan de tekniska och de juridiska spörsmålen i vattenmål gjorde det olämpligt att utskilja de tekniska spörsmålen. Det vore ej uteslutet, att en sakkunnig, som hade att taga hänsyn även till de rent rättsliga momenten i en tvistefråga, bedömde densamma på ett annat och riktigare sätt än den som hade att uttala sig allenast såsom tekniker.

Utredningsmannen — som utgått från att teknikertjänsterna borde besättas med personer som förvärvat grundlig erfarenhet av vattenmål under tjänstgöring såsom vattenrättsingenjörer — har till närmare utveckling av sin åsikt anført:

Utvecklingen under de senaste decennierna har ingalunda gjort behovet av teknisk expertis i vattenöverdomstolen mindre kännbart. Att talan full-

följes i tekniska frågor av invecklad beskaffenhet och stor ekonomisk räckvidd synes tvärtom under senare år ha blivit allt vanligare. Bland vattenöverdomstolens nuvarande ledamöter — även bland dem, som fått en betydande praktisk träning under flerårig tjänstgöring vid vattendomstol — är det, enligt vad utredningsmannen inhämtat, en allmän uppfattning, att vattenöverdomstolens utrustande med teknisk expertis är en nödvändig förutsättning för att domstolen nöjaktigt skall kunna fylla sin uppgift.

F. n. förekommer det — — i ganska stor utsträckning, att vattenöverdomstolen remitterar mål för yttrande antingen till vattenrättsdomaren efter vattenrättsingenjörernas hörande eller till annan myndighet, tillkallar enskild sakkunnig eller återförvisar mål till vattendomstolen. Förvisso vore det ett misstag att tro, att alla sådana åtgärder skulle kunna undvikas om vattenöverdomstolen utrustades med egna tekniker. Remiss till offentlig myndighet (annan än vattenrättsdomaren) eller anlåtande av enskild sakkunnig har i åtskilliga fall avsett frågor, vilka legat utanför den sakkunskap som ingenjörer i vattenöverdomstolen skulle ha representerat — det förutsattes här, att sådana ingenjörer skola företräda samma ämnesområden som vattenrättsingenjörerna — såsom fiskefrågor eller mera speciella geologiska frågor. Och i återförvisningsfallen har situationen kanske oftast varit sådan, att återförvisning — alldeles oavsett överinstansens kompetens i tekniskt avseende — enligt allmänna processuella grundsatser varit motiverad därav att målet genom ny teknisk utredning eller på annat sätt kommit i nytt läge efter vattendomstolens dom. Å andra sidan finns det otvivelaktigt flera exempel på att anlåtande av sakkunnig eller återförvisning kunde ha undvikits om vattenöverdomstolen varit utrustad med egen teknisk expertis. I än högre grad gäller det sistnämnda remisserna till vattenrättsdomaren. En genomgång av de sammanlagt 203 mål, som avdömdes i vattenöverdomstolen under åren 1949—1953, har sålunda givit vid handen, att dylik remiss förekommit i 14 av målen och att i 9 av dessa fall remiss sannolikt ej skulle ha kommit i fråga, om vattenöverdomstolen haft egna tekniker att tillgå. Då sådana åtgärder — — mestadels förekomma i större och ur allmän synpunkt viktigare mål, är deras fördröjande inverkan på rättsskipningen i själva verket förtjänt av större uppmärksamhet än deras frekvens rent siffermässigt ger vid handen. Ifråga om återförvisningarna är det utan vidare klart, att de i allmänhet betyda ett avsevärt dröjsmål med målens avgörande. I betraktande av vad nu anförts är det tydligt, att även önskemålet om en snabbare prövning av vattenmålen i högre rätt talar för att vattenöverdomstolen utrustas med egna tekniker.

Systemet med remisser från vattenöverdomstolen till underinstansen har blivit föremål för kritik även från den synpunkt, som i detta avseende framfördes av departementschefen vid återremissen till lagrådet av det överarbetade vattenlagsförslaget, d. v. s. att vattendomstolens ledamöter a priori finge antagas vara benägna att försvara den ståndpunkt, de intagit i den överklagade domen. Från liknande synpunkter har det ansetts olämpligt att — såsom ofta sker — vederbörande föredragande under hand inhämtar upplysningar och förklaringar av någon eller några vattenrättsingenjörer, i allmänhet de som deltagit i avgörandet eller någon av dem. Det torde icke finnas anledning antaga annat än att vattenrättsingenjörerna vid besvarande av såväl remisser som underhandsförfrågningar städse strävat att bortse från prestigehänsyn o. d. och vinnlagt sig om ett objektivt bedömande. Likväl måste det erkännas vara en svaghet hos den nuvarande ordningen, att den i så avsevärd utsträckning tvingar överinstansen att på det ena eller andra sättet söka stöd hos den tekniska sakkunskapen i den lägre instansen. Jämväl från nu antydda synpunkter måste det — både principiellt och med hänsyn till de psykologiska verkningarna

utåt — anses som en betydande vinning att vattenöverdomstolen erhåller egen teknisk expertis.

Utredningsmannen anser att vissa argument som vattenrättsdomarna i sitt förslag år 1925 anförde mot upptagande av tekniker i vattenöverdomstolen — ökad fullföljdsfrekvens i tekniska frågor, minskad auktoritet för vattendomstolarna m. m. — förlorat det mesta av sin tyngd i och med att talan för närvarande faktiskt i mycket stor utsträckning fullföljdes mot vattendomstolarnas avgöranden i tekniska frågor trots att vattenöverdomstolen saknade teknisk expertis. I varje fall torde dessa synpunkter numera icke ha den betydelse, att de borde hindra en reform, som av andra skäl vore högeligen önskvärd.

Utredningsmannen berör i detta sammanhang även ett uppslag, att teknikerna i överdomstolen icke nödvändigtvis behövde vara bisittare i domstolen utan möjligen skulle kunna utgöra ett slags rådgivande organ vid sidan av denna. Utredningsmannen anser dock att ett sådant arrangemang icke är att rekommendera samt anför i detta sammanhang:

Då de särskilda bestämmelserna om rätt för vattendomstolarna och överinstanserna i vattenmål att tillkalla sakkunnigt biträde upphävdes i samband med nya rättegångsbalkens införande, torde tanken ha varit den, att speciell sakkunskap, i den mån den icke vore företrädd bland domstolens egna ledamöter, i vattenmål liksom i andra mål skulle få anlitas endast i de former, som rättegångsbalkens bestämmelser om sakkunnigbevisning angiva och som bl. a. tillförsäkra parterna möjlighet att taga del av och bemöta allt vad den sakkunnige anför. Denna grundsats måste anses vara riktig och bör i ny lagstiftning icke frångås. Om det, såsom här antages, är påkallat att bereda vattenöverdomstolen tillgång till teknisk sakkunskap på ett smidigare och mindre formbundet sätt än reglerna om sakkunnigbevisning medgiva, bör man taga steget fullt ut och låta teknikerna fatta sin ståndpunkt under domaransvar, givetvis med individuell rösträtt. Detta ståndpunktstagande kan icke begränsas till tekniska frågor, utan de tekniska ledamöterna måste, liksom vattenrättsingenjörerna i första instans, deltaga i avgörandet av målen i hela deras vidd.

Några särskilda åtgärder för att bereda högsta domstolen tillgång till teknisk sakkunskap föreslås ej av utredningsmannen, som härom anför:

Ehuru utan tvivel de skäl, som tala för tekniska ledamöter i vattenöverdomstolen, i viss mån kunna åberopas även för högsta domstolens del, ligger det i öppen dag, att principen om denna domstol såsom en instans för prövning huvudsakligen av rättsliga spörsmål svårligen kan förenas med upptagande av ett tekniskt sakkunnigelement i domstolen. Det kan tilläggas att, om vattenöverdomstolen utrustas med teknisk expertis, högsta domstolen med all sannolikhet kommer att bli mycket återhållsam med beviljande av prövningstillstånd i vattenmål och praktiskt taget aldrig meddela sådant tillstånd i mål, där tvistefrågorna huvudsakligen ligga på det tekniska planet.

Beträffande formen för teknikers medverkan såsom ledamöter i vattenöverdomstolen diskuterar utredningsmannen tre olika utvägar och behandlar först möjligheten att vid vattenöverdomstolen inrätta erforderligt antal fasta ingenjörsbefattningar. Härom anför utredningsmannen:

Mot denna lösning kan invändas, att en tillfredsställande rekrytering av ingenjörsbefattningar i vattenöverdomstolen sannolikt kommer att möta vissa svårigheter. Tillgången på ingenjörer med sådan utbildning och erfarenhet, som bör fordras av den som i domarställning skall deltaga i handläggningen av vattenmål, är över huvud tämligen begränsad. Särskilt måste detta gälla i fråga om tekniker, lämpade för tjänstgöring i vattenöverdomstolen, dels på grund av de högre anspråk, som i princip måste ställas på sådana tekniker, och dels därför att man beträffande dem knappast kan vara berättigad att — såsom man i viss mån kan göra beträffande vattenrättsingenjörer — räkna med att en nytillträdande ingenjör med goda personliga förutsättningar under sin tjänstgöring vid domstolen tämligen snart skall inhämta vad som kan brista i praktisk erfarenhet. Tjänstgöring vid vattenöverdomstolen kan nämligen i detta hänseende icke få samma utbildningsvärde som tjänstgöring vid vattendomstolarna, vilka stå i mera omedelbar kontakt med det praktiska livet och vilkas ingenjörer ha goda möjligheter att kontinuerligt följa planläggning och utförande av större företag inom respektive domsområden. Man kan knappast heller vänta, att rekryteringen av ingenjörstjänsterna vid vattenöverdomstolen skall underlättas av att dessa i och för sig — d. v. s. fränsett löneförmånerna — anses mera lockande än vattenrättsingenjörstjänsterna. Snarare kan det förmodas, att många dugande ingenjörer skola finna arbetet vid vattendomstolarna erbjuda större intresse. Detta arbete ger domstolarnas tekniker stora möjligheter att inverka på företagens utformning och att medverka till en godvillig lösning av uppkommande intressekonflikter efter praktiska linjer. I vattenöverdomstolen kommer det att finnas betydligt mindre utrymme för sådana självständiga, »skapande» insatser från ingenjörernas sida. Även om det visar sig möjligt att besätta tjänsterna i vattenöverdomstolen med lämpliga krafter, kvarstår f. ö. det förhållandet, att innehavarna av dessa tjänster få ganska ringa kontakt med praktisk ingenjörsvärksamhet. Häri ligger otvivelaktigt en viss risk för att deras tekniska tänkande med tiden kan bli föråldrat och opraktiskt. I den mån vattenöverdomstolens domar komme att präglas därav skulle det naturligtvis kunna inverka ogynnsamt även på vattendomstolarnas praxis.

En annan utväg är enligt utredningsmannen att tekniska ledamöter för varje särskilt fall tillkallas ur en på förhand bestämd krets. Ett system med tillfällig adjunktion av olika, erkänt framstående och praktiskt verk samma tekniker kunde synas bättre än något annat vara ägnat att hålla vattenöverdomstolen à jour med den tekniska utvecklingen. Systemet gäve även möjlighet till större differentiering av den tekniska sakkunskapen i vattenöverdomstolen än om denna representeras av några få fast anställda personer. Å andra sidan finner utredningsmannen det vara tydligt, att medlemmarna av en större krets av tekniker, som alternerande tjänstgör i vattenöverdomstolen, icke kan förvärva samma förtrogenhet med de i vattenmålen förekommande problemen som fast anställda tekniker. Här om yttrar utredningsmannen:

Dessa problem äro i stor utsträckning till sina huvuddrag desamma i olika mål men uppträda i ständigt nya variationer. Erfarenheten har därför i vattenmålen lika stor betydelse som den framstående tekniska skickligheten. En närliggande synpunkt, som icke heller bör förbises, är den ömsesidigt uppfostrande inverkan av samarbetet mellan jurister och tekniker.

De juridiska och de tekniska frågorna i vattenmålen äro, såsom flera gånger framhållits, ofta invända i varandra, och där både jurister och tekniker ha säte i domstolen främjas ett gott resultat av verksamheten i hög grad av att juristerna tillägna sig åtminstone elementära tekniska kunskaper och å andra sidan teknikerna göra sig förtrogna med juridiska tankegångar. Det är tydligt, att förutsättningarna för en dylik ömsesidig uppfostran äro bättre om de tekniska ledamöterna äro permanenta än om de ständigt växla. Vad slutligen angår den möjlighet till större differentiering av den tekniska sakkunskapen, som det nu diskuterade alternativet för teknikerfrågans lösning erbjuder, bör betydelsen därav icke överdrivas. Man måste nämligen fasthålla vid att endast representanter för sådan teknisk sakkunskap, som vid vattendomstolarna företrädes av vattenrättsingenjörerna, skola kunna ifrågakomma såsom ledamöter i vattenöverdomstolen. Erfordras i vattenöverdomstolen tillgång till särskild expertis inom andra områden — t. ex. elektroteknik, geologi, limnologi — bör detta behov likasom vid vattendomstolarna tillgodoses genom tillkallande av sakkunniga enligt 40 kap. rättegångsbalken.

De allvarligaste betänkligheterna mot systemet med en krets av tekniker vilka alternerande skulle tjänstgöra i vattenöverdomstolen ligger enligt utredningsmannens uppfattning emellertid icke på det plan, som nu berörts, utan hänför sig dels till möjligheten för vattenöverdomstolen att i erforderlig omfattning och på tider, som passar domstolen, disponera teknikerens arbetskraft och dels till garantierna för sådana tillfälligt tillkallade ledamöters oberoende och objektivitet. Utredningsmannen utvecklar närmare dessa synpunkter på följande sätt:

Om det skall vara någon verklig mening med det avsedda arrangemanget, måste de ifrågavarande ingenjörerna vara första rangens krafter inom sina respektive fack. Man måste då också förutsätta, att de komma att vara strängt upptagna personer, vilka ingalunda när som helst stå till förfogande för tjänstgöring i vattenöverdomstolen. Det är att märka, att deras medverkan i vattenöverdomstolens arbete — om den skall bli till äsyftad nytta — icke kan inskränkas till åhörande av föredragningar och eventuella huvudförhandlingar samt deltagande i efterföljande överläggningar. Föredragandena måste också ha tillfälle att rådgöra med ingenjörerna under inläsningen av målen och kanske i vissa fall delvis överlåta föredragningen till dem. Under dessa förhållanden får det väl sägas ligga i öppen dag, att hela systemet skulle bli synnerligen tungrott. Riskens är stor för att målens avgörande ideligen skulle fördröjas till följd av att ingenjörerna icke stode till förfogande å önskad tid.

I viss mån skulle naturligtvis möjligheten för vattenöverdomstolen att i erforderlig utsträckning och å passande tider disponera ingenjörernas arbetskraft bli beroende av den ersättning dessa erhöle för sitt arbete. Men även om de ekonomiska förmånerna — inom ramen för vad som rimligen kan ifrågakomma — bestämdes tämligen frikostigt, torde man i verkligheten icke böra räkna med att de flitigt anlitate och väl betalda tekniker, det här vore fråga om, regelmässigt skulle låta tjänstgöringen i vattenöverdomstolen gå före andra arbetsuppgifter. Svårigheterna skulle således icke kunna undanröjas på denna väg.

Förutom svårigheterna att få organisationen att fungera någorlunda smidigt i yttre måtto har man, såsom redan antytts, att beakta risken för sidoinflytanden eller obehöriga hänsynstaganden. Givetvis kan det sägas, att

personlig integritet hos domstolens ledamöter närmast är en fråga om karaktärsegenskaper och att organisationsformen i detta hänseende spelar en underordnad roll. Det torde dock vara allmänt erkänt, att just den stadgarvarande tjänstgöringen såsom domare är ägnad att skapa och vidmakthålla en vana vid objektivt bedömande, vilken utgör en av de viktigaste förutsättningarna för en god rättsskipning. Lagstiftaren bör därför endast med stor försiktighet anlita utvägen att låta personer utanför domstolsväsendet tillfälligt fullgöra domaruppgifter. I förevarande fall har man att räkna med att åtskilliga, kanske de flesta av dem som tillfälligt komme att tjänstgöra i vattenöverdomstolen skulle vara konsulterande ingenjörer. Utanför vattendomstolarna torde nämligen den sakkunskap och erfarenhet, som erfordras för det tekniska bedömandet av vattenmål, vara bäst företrädd inom denna kår. En konsulterande ingenjör har emellertid enligt sakens natur en mängd ekonomiska och personliga förbindelser med olika företag och intressegrupper. Det lär icke kunna förnekas, att sådana förbindelser — även om de icke utgöra formellt domarjäv — kunna innebära påfrestningar på vederbörandes självständighet. Den omständigheten att de flesta av landets mera framstående konsulterande ingenjörer inom vattenbyggnads- och närliggande branscher icke äro självständiga företagare utan äro knutna till någon av de fåtaliga större ingenjörsfirmorna på området, gör givetvis förhållandena i detta hänseende särskilt ömtåliga.

I detta sammanhang må uppmärksamheten fästas på bestämmelsen i 5 § sista stycket vattendomstolsstadgan, som innehåller förbud för vattenrättsingenjörer att åtaga sig enskilt uppdrag rörande företag eller åtgärd, som kan antagas komma under vattendomstols bedömande. Syftet med bestämmelsen torde närmast vara att förebygga, att vattenrättsingenjörerna till följd av enskilda uppdrag bli jäviga att handlägga förekommande mål, vilket givetvis, om det inträffade ofta, skulle medföra oreda, tidsutdräkt och betydande extrakostnader. Att förbudet gäller alla företag eller åtgärder, som kunna antagas komma under vattendomstols — oavsett vilkens — bedömande, bör ses mot bakgrunden av att vattenrättsingenjörerna, till skillnad från vattendomstolarnas juridiska befattningshavare, äro anställda vid samtliga vattendomstolar gemensamt. I verkligheten har detta generella förbud icke blott den effekten, att det förhindrar uppkomsten av jävssituationer — denna sida av saken är kanske rentav i praktiken mindre betydelsefull, i det att redan vattenrättsingenjörernas stora arbetsböda utgör ett faktiskt hinder för dem att i nämnvärd omfattning åtaga sig privata uppdrag — utan det har även betydelse så till vida, att vattenrättsingenjörernas fria och obundna ställning i förhållande till kraftindustrin liksom till andra företag eller intressegrupper står utom diskussion. Med hänsyn till de under senare tid alltmer skärpta motsättningarna speciellt mellan kraftindustrin, å ena sidan, samt jordbruks-, fiske- m. fl. bygdeintressen, å andra sidan, är detta icke utan värde. För de ingenjörer, som enligt det nu diskuterade alternativet för vattenöverdomstolens utrustande med teknisk sakkunskap skulle kunna kallas att tjänstgöra därstädes, skulle icke blott intet motsvarande förbud gälla, utan systemet skulle tvärtom förutsätta, att kanske de flesta av dessa ingenjörer huvudsakligen skulle ägna sig just åt sådan verksamhet som är vattenrättsingenjörerna förbjuden. Denna olikhet skulle helt visst på många håll — och icke utan fog — föranleda den reflexionen, att garantierna för tekniska domstolsledamöternas oberoende ställning i förhållande till partsintressen av olika slag vore betydligt svagare i överinstansen än vid vattendomstolarna.

Den tredje utväg som utredningsmannen diskuterar är att på ett eller annat sätt utnyttja vattenrättsingenjörerna för tjänstgöring jämväl i vat-

tenöverdomstolen. Genom ett sådant arrangemang — som givetvis skulle förutsätta en ökning av antalet vattenrättsingenjörer — skulle man enligt utredningsmannen å ena sidan i stort sett undgå den risk för ett otidsenligt och opraktiskt bedömande av de tekniska problemen, som under ogynnsamma förhållanden kan vara förbunden med systemet med särskilda, heltidsanställda ingenjörer. Man skulle heller icke behöva hysa någon tvekan om att de tekniska ledamöterna intoge en fri och oberoende ställning i förhållande till alla partsintressen. I och för sig måste det naturligtvis också anses som en fördel, att dessa ledamöter komme att ha särskild förtrogenhet just med sådana spörsmål, som vanligen förekommer i vattenmål. Å andra sidan föreligger enligt utredningsmannen betydande nackdelar med en sådan anordning. Utredningsmannen anför:

En adjunktion av vattenrättsingenjörer i vattenöverdomstolen är emellertid så till vida mindre tilltalande, som den i viss mån skulle utsudda skiljelinjen mellan instanserna. Saken kan också uttryckas så, att man med en dylik lösning av teknikerfrågan icke råder bot på utan tvärtom understryker den svaghet i den nuvarande ordningen, som ligger i att vattenöverdomstolen är hänvisad till att söka stöd hos den tekniska sakkunskapen i underinstansen. Utan tvivel skulle det ifrågasatta systemet på många håll ge upphov till misstankar om att vattenrättsingenjörerna såsom ledamöter av vattenöverdomstolen icke skulle kunna hålla sig opåverkade av kollegialitet och prestigehänsyn. Redan förekomsten av sådana misstankar skulle, oavsett om de i verkligheten ägde någon grund, vara i högsta grad olycklig. Flera vattenrättsingenjörer ha även för utredningsmannen förklarat, att de skulle finna det mindre angenämt att på detta sätt »sitta till doms över sina kolleger».

Härtill komma de praktiska svårigheterna att ordna tjänstgöringen i vattenöverdomstolen så, att den blir till avsedd nytta utan att samtidigt arbetet vid vattendomstolarna utsättes för alltför svåra störningar. Den planläggning på längre sikt av detta arbete, vilken är en förutsättning för att verksamheten skall kunna bedrivas med nödig effektivitet, kräver i och för sig hänsynstagande till en mängd förhållanden, som stundom äro svåra att överblicka. Särskilt gäller detta de nordliga vattendomstolarna, där ingenjörerna i stor utsträckning äro sysselsatta med undersökningar enligt 11 kap. 45 § vattenlagen, vilka ofta måste utföras vid en viss bestämd årstid och beträffande vilka det ej sällan är omöjligt att på förhand bedöma, hur lång tid de komma att kräva. Det är uppenbart, att problemet ytterligare i hög grad kompliceras, om vattenrättsingenjörerna skola tjänstgöra även i vattenöverdomstolen. Svårigheterna torde bli ungefär lika stora vare sig ingenjörerna skola tillkallas från fall till fall för särskilda mål eller tjänstgöringen bindes vid ett på förhand uppgjort tidsschema så att två ingenjörer — en vattenbyggnadstekniker och en agrrikulturtekniker — avdelas att under viss tid enbart tjänstgöra i vattenöverdomstolen för att efter tjänstgöringsperiodens slut avlösas av ett annat ingenjörspär. Däremot är det tydligt, att en avsevärd förenkling av samordningsproblemet vinnes, om man nöjer sig med att i erforderlig mån förstärka den uppsättning av vattenrättsingenjörer, som finnes vid de i Stockholm förlagda vattendomstolarna, och därefter endast anlita dessa domstolars ingenjörer för tjänstgöring i vattenöverdomstolen. Detta skulle emellertid innebära, att Stockholmsingenjörerna finge en viss särställning i förhållande till sina kolleger vid de andra vattendomstolarna, vilket i och för sig vore mindre tilltalande. Därtill kommer, att vattenöverdomstolen icke skulle få tillfälle att tillgodogöra sig de

norrländska vattenrättsingenjörernas erfarenhet. Då kraftverks- och sjöregleringsmål från Norrland — som inrymma problem av helt annan art och storleksordning än flertalet andra vattenmål — utgöra en mycket stor del av vattenöverdomstolens arbetsbörda, skulle det sistnämnda betyda, att den speciella fördel, som anlitaandet av vattenrättsingenjörer för tillgodoseende av vattenöverdomstolens behov av teknisk sakkunskap angivits innebära, i viss mån ginge förlorad.

I valet mellan de tre nu diskuterade utvägarna har utredningsmannen stannat för inrättande av fasta ingenjörsbefattningar. De olägenheter, som vore förbundna med de båda övriga utvägarna vore enligt utredningsmannens uppfattning så stora, att man hellre borde skrinlägga tanken på tekniker i vattenöverdomstolen än ordna frågan enligt någotdera av dessa alternativ. Utredningsmannen anser, att riskerna för en otillfredsställande rekrytering av fasta ingenjörstjänster och för att innehavarna av sådana tjänster skulle förlora kontakten med den tekniska utvecklingen i väsentlig mån torde kunna elimineras genom goda lönevillkor och en lämplig ordning för tjänsternas tillsättande.

Sedan utredningsmannen sålunda kommit till det resultatet, att det nuvarande treinstanssystemet bör bibehållas och mellaninstansen, d. v. s. vattenöverdomstolen, förstärkas med fasta tekniska ledamöter, har han undersökt, huruvida begränsning av möjligheterna att er hålla prövningstillstånd i vattenmål bör övervägas. Utredningsmannen föreslår emellertid icke någon lagändring på denna punkt. Den enda utväg att begränsa fullföljdmöjligheterna, som på allvar kunde övervägas, är enligt utredningsmannens mening att inskränka fullföljdsrätten till sådana fall, som angives i 54 kap. 10 § första stycket 1. rättegångsbalken, d. v. s. prejudikatfallen. Utredningsmannen uttalar, att goda skäl utan tvivel kunde anföras för en dylik åtgärd. Om vattenöverdomstolen förstärktes med tekniker och i övrigt omorganiserades efter de riktlinjer som utredningsmannen angivit, komme vattenöverdomstolen icke endast att ha större förutsättningar än högsta domstolen att bemästra tekniska frågor utan över huvud att vara betydligt mera förtrogen med den praktiska verklighet varom i vattenmålen vore fråga. Det vore också tydligt, att de hänsyn till rättstillämpningens enhet, som närmast varit bestämmande för utredningsmannens ståndpunkt att högsta domstolen borde bibehållas såsom högsta instans i vattenmål, åtminstone i huvudsak skulle bli tillgodosedda även om möjligheterna att draga vattenmål under högsta domstolens prövning begränsades till mer eller mindre utpräglade prejudikatfall. Emellertid skulle en sådan inskränkning i fullföljdmöjligheterna sannolikt få ganska liten reell betydelse. Utredningsmannen anför härom närmare:

Sedan vattenöverdomstolen förstärkts med tekniker, torde man — — — kunna utgå från att högsta domstolen, även om nuvarande fullföljdsregler bibehållas, i regel kommer att vägra prövningstillstånd om sådant begäres för vinnande av ändring i vattenöverdomstolens bedömande av en teknisk fråga. Bevisfrågor av annan art spela i vattenmålen i allmänhet en

underordnad roll. Det återstår att bedöma, vilken betydelse avskärandet av möjligheten till prövningstillstånd jämlikt rättegångsbalken 54 kap. 10 § första stycket 2. skulle få beträffande rättsfrågor i vidsträckt bemärkelse. Därvid är att märka att vattenrätten — främst till följd av den pågående forcerade utbyggnaden av våra vattenkrafttillgångar, som skapat en mängd av lagstiftaren icke förutsedda eller i varje fall icke närmare reglerade problem — är stadd i snabb utveckling genom domstolarnas praxis. Denna utveckling, som säkerligen kommer att fortgå, innebär i själva verket, att rättsfrågorna i vattenmål i mycket stor utsträckning äro av den art, att vid fullföljd till högsta domstolen prejudikatdispens är motiverad. Varken ur synpunkten av arbetsbesparing för högsta domstolen eller med tanke på tidsvinst för parterna torde därför avskärandet av möjligheten till ändringsdispens vara av den betydelse, att fördelarna uppväga betänkligheterna mot att för en viss kategori av mål göra avsteg från de allmänna fullföljdsreglerna.

Slutligen behandlas i betänkandet spörsmålet om kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen. Efter en närmare redogörelse för innehållet i vattenlagens förarbeten i detta avseende och för kollegiets ställning såsom företrädare för allmänna intressen i vattenmål framhåller utredningsmannen, att den administrativa erfarenhet som tillförts vattenöverdomstolen genom kollegiets representation i densamma utan tvivel varit till nytta. Säkerligen hade även vederbörande kammarråds deltagande i rättsskipningen främjat en enhetlig praxis. Om nu tekniker, såsom utredningsmannen föreslagit, skulle delta i vattenöverdomstolens arbete, komme emellertid frågan i viss mån i ett nytt läge. Utredningsmannen anför:

Till en början må anmärkas, att uppslaget att placera en ledamot av kammarkollegiet i vattenöverdomstolen först framfördes i samband med att ett förslag om tekniska ledamöter i vattenöverdomstolen avvisades. Kollegiets representation i vattenöverdomstolen framstår därför rent faktiskt — ehuru något dylikt aldrig utsades — i viss mån som en ersättning för den uteblivna tekniska representationen. Redan detta förhållande ger anledning att ställa frågan, huruvida man kan förvänta, att medverkan av ett kammarråd i vattenöverdomstolen även efter dess förstärkning med tekniker skall bli till så stor nytta, att det är motiverat att bibehålla den nuvarande ordningen i detta avseende. Utredningsmannen är böjd att besvara denna fråga nekande. Teknikerna komma att tillföra domstolen en sakkunskap, vilken även om den är av annan art än den i kammarkollegiet företrädda, liksom denna kommer att bilda en motvikt till det rent domstolsjuridiska tänkandet. Att en sådan motvikt finnes är med hänsyn till vattenmålens beskaffenhet säkerligen nyttigt, men det kan icke sägas vara annat än naturligt och riktigt, att i en överrätt det domstolsjuridiska elementet erhåller en dominerande ställning. Samtidigt är det angeläget att undvika den omgång och tungroddhet, som ett alltför stort ledamotsantal medför.

En domförhållningsregel av innehåll att, jämte de två tekniska ledamöterna, i vattenöverdomstolen skola sitta tre andra hovrättsledamöter förefaller från nu antydda synpunkter att vara tämligen väl avvägd. Om dessutom en ledamot av kammarkollegiet fortfarande skulle ingå i domstolen, skulle det sammanlagda antalet ledamöter bli sex. En så vidlyftig organisation

skulle sannolikt icke visa sig gynnsam för effektiviteten i arbetet. Därjämte vore det med hänsyn till önskvärdheten av en dominerande ställning för domstolsjuristerna mindre tillfredsställande, att endast hälften av ledamöterna komme att tillhöra denna kategori. Att genom sänkning av antalet domstolsjurister till två nedbringa ledamotsantalet till fem får från samma synpunkt betraktas som uteslutet. En ökning av domstolsjuristernas antal till fyra och därmed av det totala ledamotsantalet till sju — varigenom relationen mellan de olika elementen i domstolen bleve mera tillfredsställande — skulle å andra sidan göra organisationen ännu mera tungrodd. Utredningsmannen stannar sålunda för att vattenöverdomstolen i mål, där tekniska ledamöter deltaga, bör ha den först angivna sammansättningen.

I mål, som i vattenöverdomstolen handläggas utan medverkan av tekniker, torde liksom hittills fyra hovrättsledamöter böra deltaga. Från de synpunkter, som i det föregående anlagts på frågan om domstolens storlek och sammansättning, möter intet hinder mot att i sådana mål alltjämt låta även en ledamot av kammarkollegiet ingå i domstolen. Då emellertid jämförelsevis få mål torde komma att handläggas utan tekniker och då behovet av administrativ sakkunskap och erfarenhet snarast torde komma att i allmänhet bli mindre framträdande i dessa mål än i dem där tekniker deltaga, vore det ganska meningslöst att bibehålla kollegiets representation enbart i de förra målen.

Såsom ett ytterligare skäl mot bibehållande av den nuvarande ordningen anför utredningsmannen kollegiets ställning såsom företrädare för allmänna intressen i vattenmålen. Härom anföres följande:

Kollegiets dubbelställning i fråga om vattenrättsskipningen påtalades, såsom av förut lämnad redogörelse framgår, redan under utskottsbehandlingen av vattenlagsförslaget. Anmärkningen föranledde dock icke riksdagen att frångå förslaget i denna del. I praktiken torde dubbelställningen länge knappast ha betraktats såsom något problem. Utan tvivel sammanhängde detta med att kollegiet endast i förhållandevis ringa utsträckning förde talan för allmänna intressen i vattenmålen. Där sådan talan fördes, inskränkte den sig f. ö. ofta till en formell bevakning av det allmännas rätt med avseende å bygdekraft, åtgärder till fiskets skydd m. m. Under senare tid ha emellertid motsättningarna mellan främst de stora kraftföretagen men även vattenförorenande industrier m. fl., å ena sidan, samt allmänna intressen av olika slag, å andra sidan, i hög grad skärpts, och kollegiets verksamhet för tillvaratagande av dessa intressen har i motsvarande mån intensifierats. Det principiellt otillfredsställande i kollegiets dubbelställning är därför mera iögonenfallande nu än tidigare. Enligt utredningsmannens uppfattning är systemet med kollegiets representation i vattenöverdomstolen redan på grund av denna utveckling — alltså oberoende av vattenöverdomstolens omorganisation i övrigt — moget att avvecklas.

Yttranden. Beträffande frågan om inskränkning i rätten att fullfölja talan mot vattendomstolarnas domar har utredningsmannens ståndpunkt — innebärande att någon sådan inskränkning ej bör genomföras — vunnit anslutning i flertalet remissyttranden. *Vattenrättsdomaren Löwing* har emellertid förordat begränsning i rätten för sökande, som tagit i anspråk tillstånd att verkställa arbete å annans mark eller eljest vidtaga åtgärd till förfång för annan, att annat än i fall då överprövning vore av intresse från prejudikatsynpunkt fullfölja talan i fråga

om villkor som förknippats med tillståndets meddelande. *Vattenrättsdomaren Viklund* uppger att inom Mellanbygdens vattendomstol framförts tanken att låta alla ersättningsfrågor prövas vid syneförrättning, som därefter kunde överklagas hos vattendomstolen. Härigenom skulle möjlighet skapas för att ersättningsfrågorna bleve prövade i två instanser och det principiella hindret mot att stadga förbud mot fullföljd av ersättningsfrågor till vattenöverdomstolen i någon mån försvagas. *Kammarkollegiet* anser att spørsmålet, huruvida fullföljden i ansökningsmål kunde begränsas till att avse frågor om vattendomstolen bedömt de administrativa och rättsliga problemen riktigt, icke borde avfärdas utan ett allvarligt försök till lösning. En sådan anordning skulle innebära att kassationsprincipen accepterades och att de materiella ändringar i avgörandet, som bleve följden av den ändrade utgången i överinstansen, skulle efter återförvisning verkställas av vattendomstolen. Slutligen har *statskontoret* uttalat att det från rent organisatoriska synpunkter hade varit önskvärt om åtgärder i riktning mot en begränsning av fullföljdsrätten hade kunnat förordas med hänsyn till de lättnader, som härigenom — totalt sett — skulle komma att inträda i överinstansernas arbetsbörda.

Vad angår frågan om instansordningen i vattenmål har utredningsmannens förslag om bibehållande av den nuvarande ordningen med tre instanser tillstyrkts eller lämnats utan erinran i det övervägande antalet yttranden. Bland dem som uttalat sig i denna riktning märkes särskilt *vattenöverdomstolen*, som anfört, att det visserligen kunde ifrågasättas, huruvida den vinst i rättssäkerhet som en domstolsordning med tre instanser medförde stode i rimligt förhållande till det mycket omfattande arbete som nedlades på målen, och att ett förverkligande av tanken att inrätta en särskild överdomstol såsom andra och sista instans onekligen skulle erbjuda fördelar från åtskilliga synpunkter. Ej minst komme i betraktande att en sådan anordning skulle leda till ett snabbare slutligt avgörande av vattenmålen. Med hänsyn till vikten av enhetlig rättstillämpning mötte det dock enligt vattenöverdomstolens mening betänkligheter att avskära högsta domstolen från prövning av vattenmålen, och från dessa betänkligheter torde i vart fall för närvarande icke kunna bortses. Därest vattenöverdomstolen organiserades tillfredsställande, torde för övrigt den nuvarande tidsutdräkten med vattenmålen avgörande kunna avsevärt minskas. Vattenöverdomstolen — som på de av utredningsmannen anförda skälen avstyrkt fullföljd från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen — har därför utgått från att den nuvarande instansordningen borde bibehållas. Å andra sidan har vattenöverdomstolen ansett att möjlighet borde hållas öppen för en framtida lösning som innefattade förkortning av instansordningen. Efter en längre tids rättstillämpning kunde väl tänkas att vattenöverdomstolen, eventuellt sedan ytterligare organisatoriska förändringar vidtagits med stöd av vunnit erfarenhet, kommit att intaga sådan ställning att den kunde utgöra sista instans i vattenmålen. Det vore därför av vikt att den nu förestående

omorganisationen genomfördes med sådan grundlighet och omsorg som måste vara en förutsättning för den sålunda i utsikt ställda utvecklingen.

Inrättande av en särskild överdomstol såsom andra och sista instans förordas av *vattenrättsdomarna Thelin och Schirén*. Dessa båda vattenrättsdomare har anfört att risken för bristande enhetlighet i allmänjuridiska frågor icke kunde bli stor. Man vore enligt deras mening berättigad utgå ifrån att den särskilda överdomstolen komme att hålla kontakt med rättstillämpningen och rättsutvecklingen inom högsta domstolen och i allmänt juridiska frågor icke avvika från dess praxis. De verkliga prejudikatfallen bland de allmänjuridiska frågorna vore få inom vattenrättsskipningen. Förhållandena i de mål där sådana frågor förekomme vore så skiftande, att helt likartade fall sällan uppträdde. Den sista instansens avgöranden finge därför enligt dessa vattenrättsdomares uppfattning icke heller sådan räckvidd, att man behöfve befara att någon villrådighet skulle uppstå hos underinstanserna eller hos de rättssökande. Omprövningen i två överinstanser toge vanligen så lång tid, att varken sökande eller skadelidande vore bejtjanta av en dylik ordning. I tider av icke stabilt penningvärde bleve dröjsmålen med det slutliga avgörandet särskilt otillfredsställande. Långa uppskov med det slutliga avgörandet synnerligen menliga för rättssäkerheten. Under inga omständigheter vore risken för bristande enhetlighet i rättstillämpningen så stor, att den kunde få hindra den angelägna och avsevärda tidsvinst som tillkomsten av en enda överinstans skulle medföra. Behovet av ett snabbare avgörande av vattenmålen framträdde enligt dessa vattenrättsdomares mening nu starkare än någonsin tidigare och kunde tillgodoses på ett tillfredsställande sätt endast om antalet instanser begränsades till två. *Vattenrättsdomaren Sjöberg* har anfört liknande synpunkter. Han framhåller att utredningsmannen icke närmare undersökt omfattningen av risken för bristande enhetlighet i allmänjuridiska frågor och hur den i möjlig mån skulle kunna minskas. Det syntes ej vara uteslutet att man genom särskilda bestämmelser rörande sammansättningen av vattenöverdomstolen såsom sista instans kunde nedbringa risken. I spetsen för dömande avdelning kunde ställas en framstående jurist — lämpligen ett justitieråd — med erfarenhet huvudsakligen från de allmänna domstolarna och det kunde förekrivas att — därest vattenöverdomstolen komme att arbeta på skilda avdelningar — tveksamma principiella frågor skulle hänskjutas till plenum. Utredningsmannen hade icke utrett de fördelar som möjligen vore att förvänta av att vattenöverdomstolen bleve sista instans. Sedan vattenöverdomstolen efter omorganisation fått ökad kapacitet kunde det, om systemet med tre instanser bibehölles, förväntas att högsta domstolens sysslande med vattenmål komme att öka. Med den ringa ledning som vattenlagen ofta gäve för bedömning av förhållanden, som knappast varit förutsedda vid lagens tillkomst, och med den forcerade utbyggnad av vattenkraften som för närvarande påginge torde nämligen principiella frågor av rent vattenrättslig natur i fortsättningen i ökat antal komma under den högsta instansens prövning. Såsom utredningsmannen framhållit torde vat-

tenöverdomstolen, sedan den omorganiserats, icke endast ha större förut-sättningar än högsta domstolen att bemästra tekniska frågor utan över hu-vud taget vara betydligt mera förtrogen med den praktiska verklighet var-om i vattenmålen vore fråga. Utöver större snabbhet torde således en in-skränkning av instanserna till två medföra ökad säkerhet för ett rätt bedö-mande av vattenmålen i sista instans. Enligt Sjöbergs mening borde ny utred-ning verkställas, som allsidigt belyste möjligheterna att ombilda vattenöver-domstolen till sista instans i vattenmål. Även *vattenrättsdomaren Ahlström, svenska väg- och vattenbyggares riksförbund* samt *svenska teknologförening-en* har uttalat sig för att vattenöverdomstolen borde vara sista instans.

Sveriges juristförbund ifrågasätter om icke en framkomlig väg vore att sammansmälta vattenöverdomstolen med högsta domstolen på det sätt, att en specialavdelning av högsta domstolen utgjorde enda instans över vatten-domstolarna. Förbundet anför härom:

Vid denna specialavdelning borde finnas *dels* ledamöter med särskild kän-nedom om vattenrätten och grundlig erfarenhet av vattenmålen behand-ling, vilka ledamöter skulle vara fast anknutna till specialavdelningen, *dels* ledamöter utan sådana specialkunskaper och som tillfördes avdelningen i enlighet med de av högsta domstolen tillämpade reglerna om justitierådets cirkulation mellan avdelningarna, *dels ock* tekniska ledamöter. I vattenmåls avgörande borde deltaga förslagsvis två vattenrättsspecialister, ett justitie-råd utan särskild vattenrättslig utbildning och två tekniker, vilka sistnämnda kunde beredas ställningen av »tekniska justitieråd» efter mönster av motsvarande anordning i regeringsrätten. Vattenmålen föredragning borde, liksom f. n. i högsta domstolen, ombesörjas av revisionssekreterare med vat-tenrättslig utbildning.

Den sålunda skisserade instansordningen skulle vara ägnad att i väsent-lig mån befordra snabbheten i vattenrättskipningen, samtidigt som beho-vet av vattenrättsutbildade domstolsjurister skulle minskas. De av utred-ningsmannen påvisade olägenheterna med en från högsta domstolen skild slutinstans för vattenmålen skulle även undvikas; av vikt därutinnan vore icke minst att möjligheten att till högsta domstolen in pleno hänskjuta vissa avgöranden skulle stå öppen även i fråga om vattenmålen. Genom att öv-riga avdelningar av högsta domstolen helt befriades från prövning av vat-tenmål skulle de av utredningsmannen befarade menliga verkningarna av en fullföljd av dylika mål direkt till högsta domstolen icke heller behöva uppkomma; de icke vattenrättsspecialiserade justitierådets befattning med vattenmål skulle i stället för att väsentligt ökas i någon mån nedbringas. — Förbundet är dock medvetet om att en lösning av förevarande frågor i enlighet med vad här antytts kan väntas ge upphov till åtskilliga svårighe-ter av såväl principiell som praktisk natur och i allt fall kräver ytterligare omsorgsfullt övervägande. I nuvarande situation är det emellertid, såsom framgår av betänkandet, oundvikligt att åtgärder ofördröjligen vidtagas för förstärkning av vattenöverdomstolen.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län framför, liksom juristförbundet, tanken att en specialavdelning i högsta domstolen skulle vara andra och sista instans i vattenmål.

Statskontoret har i avseende å instansordningen gjort samma uttalande som beträffande frågan om inskränkning i rätten att fullfölja talan mot vattendomstolarnas domar.

Såvitt angår frågan om högre rätts tillgång till teknisk sakkunskap har de flesta remissinstanserna anslutit sig till utredningsmannens åsikt, att vattenöverdomstolen bör utrustas med sådan sakkunskap.

Vattenöverdomstolen anför att det bland vattenöverdomstolens ledamöter på senare tid rått en allmän uppfattning om att vattenöverdomstolens utrustande med teknisk expertis utgör en nödvändig åtgärd för att denna domstol nöjaktigt skall kunna fylla sin uppgift. Vattenöverdomstolen ansåge sig på grund av sin erfarenhet helt kunna instämma i uppfattningen, att en oundgänglig förutsättning för att vattenöverdomstolen skulle kunna bli en verklig överinstans med avgöranden av auktoritativ kraft vore att domstolen i tekniskt avseende icke vore sämre rustad än de underinstanser, vilkas dommar skulle omprövas. Det vore därför enligt vattenöverdomstolens mening ofrånkomligt att vattenöverdomstolen bereddes tillgång till teknisk sakkunskap även under andra former än som vore möjligt med stöd av vattenlagen och rättegångsbalkens regler om bevisning genom sakkunnig.

Behovet av att vattenöverdomstolen utrustas med teknisk expertis understrykes starkt i ett flertal andra av de avgivna remissyttrandena.

En avvisande hållning till förslaget intages av *en skiljaktig ledamot av vattenöverdomstolen (kammarrådet Åberg), vattenrättsdomaren Löwing, vattenrättsingenjörerna Eriksson och Aspegren, kammarkollegiet, statskontoret, länsstyrelserna i Västerbottens och Jämtlands län samt svenska flottledsförbundet*. Kritiken går i huvudsak ut på — förutom att behovet av teknisk expertis i vattenöverdomstolen ifrågasättes — att förslagets genomförande skulle medföra nackdelar för vattendomstolarna och att risk kunde föreligga för att vattenrättsskipningens tyngdpunkt bleve förskjuten till vattenöverdomstolen.

Behovet av teknisk expertis i vattenöverdomstolen ifrågasättes av *kammarkollegiet*, som framhåller att utredningsmannen i huvudsak motiverat sitt förslag med en hänvisning till vad som anförts inom lagrådet vid granskningen av 1917 års sakkunnigförslag samt till vattenöverdomstolens remissutlåtande över 1925 års organisationsförslag. Det vore följaktligen inga nya skäl som åberopats utan desamma, som tidigare av statsmakterna underkänts. Utredningsmannen hade emellertid gjort gällande, att det under senare år blivit allt vanligare att talan fullföljdes i tekniska frågor av invecklad beskaffenhet och stor ekonomisk räckvidd. Kollegiet kunde icke vitsorda detta uttalande, som icke stöddes av någon statistisk eller annan utredning. Enligt kollegiets uppfattning vore fullföljd i tekniska frågor sällsynt. För att få en någorlunda grundad uppfattning beträffande frekvensen av fullföljder i tekniska frågor hade kollegiet gått igenom av vattenöverdomstolen avgjorda mål under tiden den 1 juli 1951—den 30 juni 1954 och därvid funnit att endast ett fåtal av fullföljderna avsett tekniska frågor. Kollegiet anför vidare:

Till undvikande av oklarhet hade det varit önskvärt, att utredningsmannen närmare angivit vad han avsett med uttrycket »tekniska frågor». Av hans uppgifter förefaller det som om han ansåge en fråga vara en »teknisk

fråga», så snart i bevisningen inginge jämväl ett element av teknisk natur och att alla sådana frågor skulle kräva en vattenrättsingenjör för sitt bedömande. Detta lär emellertid icke vara riktigt. På de i vattenöverdomstolen tjänstgörande juristerna måste ställas den fordran att de skola ha eller förvärva sig så pass kännedom om förhållandena inom jordbruk, skogsbruk och fiske, vattenbyggnad, elektroteknik, vattenreningsteknik, fastighetsvärdering m. m. att de äro i stånd att följa och mot varandra väga av parterna åberopade uppgifter och utredningar. Kraven äro visserligen speciella men torde i fråga om tekniskt kunnande icke överskrida dem, som kunna komma att ställas på en domare t. ex. vid bedömande av en leveranstvist eller en patenntvist.

Kollegiet finner av utredningsmannens uppgifter framgå att remisser i vattenöverdomstolen förekomme i ett i förhållande till hela antalet mål ganska ringa antal fall samt att minskningen av antalet remisser endast skulle bli obetydlig, om vattenöverdomstolen erhöle egna tekniker. Enligt kollegiets mening vore det tydligt, att minskningen i antalet remisser icke kunde åberopas såsom något avgörande skäl för vattenöverdomstolens utrustande med egna tekniker. Kollegiet har ej heller kunnat biträda utredningsmannens åsikt, att det skulle vara en svaghet hos den nuvarande ordningen att vattenöverdomstolen vid behov anlitate vattenrättsingenjörerna. Ett legaliserande och en viss utvidgning av nuvarande praxis i fråga om vattenrättsingenjörernas anlitage i vattenöverdomstolen för biträde åt föredragandena ansågo kollegiet vara önskvärt.

Kammarrådet Åberg har anfört i stort sett likartade synpunkter.

Svenska flottledsförbundet uttalar att det tekniska arbetet i vattenöverdomstolen regelmässigt bleve av liten omfattning i jämförelse med arbetet i vattendomstolen. Vattenöverdomstolens behov av teknisk expertis borde enligt förbundets mening kunna tillgodoses på så sätt att vattenöverdomstolen förordnade om sakkunnigutlåtande i den mån så erfordrades.

Vattenrättsdomaren Löwing har i sin argumentering utgått från vad utredningsmannen anfört därom att vattenöverdomstolens lagmans- och vattenrättsingenjörstjänster borde tillsättas med ordinarie vattenrättsdomare och erfarna vattenrättsingenjörer. Löwing yttrar:

Utredningsmannens uppfattning att en effektiv förstärkning av vattenöverdomstolen skulle ernås, om — därest nu detta skulle kunna genomföras, vilket ingalunda är klart — där placerades såsom lagmän en eller två vattenrättsdomare med ingående erfarenhet av större vattenmål och såsom tekniskt sakkunniga ledamöter två eller eventuellt fyra av vattendomstolarnas bästa vattenrättsingenjörer, skall ingalunda jävas. Det faller emellertid i ögonen att en sådan förstärkning sker så att säga på vattendomstolarnas bekostnad och där — genom ledamotsbyten i större mål — skulle åstadkomma enorma förluster av arbetseffekt, vartill komma de betänkliga vådor ur rättssäkerhetens synpunkt, som följa därav att långvariga måls slutförande måste anförtros åt ledamöter, som träda till först på ett sent stadium av målens behandling och kanske långt efter det företag fullbordats. — — — Framför allt under nuvarande förhållanden är det ytterst viktigt att de norrländska vattendomstolarnas arbete icke störes eller försvåras och att i varje fall omflyttning av ledamöter, som ur rättsskipningens synpunkt äro särskilt värdefulla, icke sker. En försvagning av den första instansen med-

för sannolikt ökad tillströmning av mål till vattenöverdomstolen i sådan omfattning att svårigheterna där ännu mera ökas.

I anslutning till utredningsmannens uttalande, att vattenöverdomstolens förstärkning med ingenjörer skulle leda till en mera ingående och utökad prövning av målen, framhåller Löwing, att det vore uppenbart att detta icke kunde leda till en snabbare rättsskipning i högre instans eller någon minskning av arbetsbalansen. I stället förelåge risk för att tyngdpunkten i vattenrättsskipningen, som givetvis borde ligga i första instans, glede över på den andra instansen. Det vore ingalunda säkert att detta ledde till en rättsskipning av högre kvalitet. Löwing anför vidare följande.

I viktiga hänseenden ha överinstanserna — även om de utrustas med egen teknisk sakkunskap — väsentligt svårare än vattendomstolarna att samla mångsidig erfarenhet inom vattenrättens område. Detta beror framför allt därpå att överinstanserna genom sin placering i Stockholm och genom sitt arbetsätt icke på samma sätt som vattendomstolarna ha möjlighet att i bygden göra sig förtrogna med förhållandena före företagens tillkomst, under deras utförande och efter deras avslutande. Vad särskilt angår norrländska förhållanden må påpekas, att iakttagelser vid syner och undersökningar ofta måste avse förhållandena icke bara under vinter och sommar utan även under övergångstiderna på våren och hösten, allt därtill under år av olika nederbördstyper. Vattenöverdomstolen tar endast befattning med fullföljda frågor, vilket innebär en stark begränsning av möjligheterna att förvärva en överblick över vattenrättsskipningens problem. I de flesta fall får överdomstolen icke någon befattning med vattenmålen, förrän företagen redan äro utförda. Det är uppenbart att överdomstolen i många hänseenden har sämre möjligheter än en vattendomstol att fylla de uppgifter och krav, som måste ställas på en specialdomstol i första instans.

I fortsättningen anför Löwing vissa ytterligare skäl mot förslaget. Han uttalar sålunda, att det ej vore i allo tilltalande att i vattenöverdomstolen använda sig av ingenjörer utan att samtidigt ha tillgång till personer med ingående praktisk erfarenhet och kännedom om folkets levnadsförhållanden. Därest i vattenöverdomstolen placerades vattenrättsingenjörer, vilka tjänstgjort i Norrland, komme dessa i stor omfattning och för lång tid framåt att vara jäviga att tjänstgöra på grund av den befattning de tidigare tagit med mål i första instans. Emot vattenöverdomstolens utrustande med särskild teknisk sakkunskap talade jämväl, att svårigheter kunde föreligga att hävda sådana sakkunnigas oberoende av utomstående intressen av statlig eller privat natur. I detta sammanhang framhåller Löwing att de i vattenlagen före nya rättegångsbalken förefintliga olika formerna för samarbete med sakkunniga bättre än nuvarande eller föreslagen ordning motsvarade vad som vore ändamålsenligt i vattenmål och borde återupplivas. Vidare anser Löwing, att i den mån juridiska ledamöter och särskilda föredragande i vattenöverdomstolen i allt större utsträckning kunde rekryteras av personal, som i första instans förvärvat förtrogenhet med vattenmål, behovet av särskilda tekniska sakkunniga inom vattenöverdomstolen minskade. Därest man ville förhindra anhopning av mål i överinstanserna borde man utrusta domstolarna i första instans så att behovet av omprövning i

högre instans så mycket som möjligt minskades samt begränsa vattenöverdomstolens uppgifter.

Jämväl länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län framhåller de ogynnsamma följderna för vattendomstolarna, därest dessa skulle berövas sina bästa tekniska krafter, och påpekar risken för att, med ökad fullföljdsfrekvens, eftersläpningen i vattenöverdomstolen snarare komme att öka än minska.

Vattenrättsdomaren Lindberg anser i likhet med vattenrättsdomaren Löwing, att den före rättegångsbalkens genomförande förefintliga möjligheten att tillkalla särskild sakkunnig, med vilken domstolen kunde konferera vid överläggning till dom, borde återupplivas.

Vad beträffar formen för teknikernas medverkan i vattenöverdomstolen har den av utredningsmannen förordade lösningen med fasta ingenjörsbefattningar vunnit stöd i det övertvägande antalet remissyttranden. Utvägen att för varje särskilt fall tillkalla tekniska ledamöter ur en på förhand bestämd krets har icke funnit någon avgjord förespråkare, medan från ett par håll föreslagits att man skulle utnyttja vattenrättsingenjörerna för tjänstgöring jämväl i vattenöverdomstolen.

Systemet med fasta ingenjörsbefattningar har förordats av vattenöverdomstolen, som — efter att ha uttalat att tillkallande av tekniska ledamöter för varje särskilt fall icke borde komma i fråga — ingående övervägt de två övriga utvägarna. Vid valet mellan dessa gällde det enligt vattenöverdomstolens mening närmast att undersöka, i vilken omfattning behov av teknisk expertis föreläge i vattenöverdomstolen. Det vore enligt vattenöverdomstolens mening givet, att behovet icke vore detsamma som i vattendomstolarna. Tyngdpunkten i vattenrättsskipningen låge hos och borde även i fortsättningen vara förlagd till vattendomstolarna. Vattendomstolarnas ingenjörer hade på grund av sin lokala stationering i allmänhet bättre möjligheter att förvärva erforderlig kändedom om faktiska förhållanden än som stode i vattenöverdomstolen tjänstgörande ingenjörer till buds. I fall då vattenöverdomstolens prövning av behov av förebyggande åtgärder eller värdering av skador utgjort en förhandsbedömning, medan vid vattenöverdomstolens handläggning företaget vore utfört, bleve förhållandet emellertid det motsatta, och vattenöverdomstolen borde då, så framt den icke hade sämre förutsättningar än vattendomstolen att bedöma förhållandena, i allmänhet göra undersökning å platsen så snart skäl till ändring av vattendomstolens dom förefunnes eller verklig ovisshet rådde huruvida vattendomstolens dom vore riktig. Att behov av tekniker i vattenöverdomstolen föreläge i de fall då i vattenöverdomstolen förebringades ny teknisk utredning eller målet på annat sätt i teknisk fråga kommit i nytt läge vore uppenbart. Redan med hänsyn till det anförda ansåge vattenöverdomstolen sig ha anledning utgå ifrån att behovet av tekniker i vattenöverdomstolen bleve så stort, att en anordning med fasta tekniker vore att föredraga framför det andra alternativet. Vidare kunde framhållas att talan i tekniska frågor — vilka under senare år blivit alltmera komplicerade och från ekonomisk synpunkt fått

allt större betydelse — fullföljdes i allt större utsträckning samt att rena värderingsfrågor förvånansvärt ofta droges under vattenöverdomstolens bedömning. En väsentlig orsak till att avgöranden i tekniska frågor överklagats i den utsträckning som skett torde vara bristen på enhetliga principer vid bedömandet. Vattenöverdomstolen ansåge att, därest den utrustades med tekniker, en av dess viktigaste uppgifter bleve att verka för åstadkommande av en enhetlig praxis i tekniska frågor. För att kunna på bästa sätt fullgöra denna uppgift borde vattenöverdomstolen utrustas med fasta tekniker; det vore icke tänkbart, att ett system med adjunktion av vattenrättsingenjörer — vilket skulle i viss mån utsudda skiljelinjen mellan instanserna — skulle tillföra vattenöverdomstolen nödig auktoritet i förhållande till vare sig vattendomsstolarna eller parterna. En särställning för stockholmsingenjörerna vore redan i och för sig mindre tilltalande. — Även rent praktiska skäl talade enligt vattenöverdomstolens mening starkt emot att vattendomsstolarnas ingenjörer skulle tjänstgöra jämväl i vattenöverdomstolen. De praktiska betänkligheterna skulle visserligen avsevärt reduceras om sådan adjunktion — i motsats till vad vattenöverdomstolen antagit — kunde inskränkas till sådana fall då det uppenbarligen förelåge anledning till ändring i en teknisk fråga. Att innan ett mål föredragits inför vattenöverdomstolen avgöra huruvida anledning till ändring förelåge — ett avgörande som skulle åvila referenten i målet, eventuellt efter samråd med lagmannen — kunde enligt vattenöverdomstolens mening emellertid, särskilt om det måste ske utan teknisk hjälp, bli förenat med stora svårigheter, och en dylik anordning förutsatte under alla förhållanden att referenten, för att taga ställning till denna procedurfråga, tvingades att penetrera målet grundligt. Om anledning till ändring i den tekniska frågan uppenbarades först sedan föredragningen av målet påbörjats eller kanske avslutats, skulle tillkallandet av tekniker medföra att målet finge föredragas på nytt. — Vattenöverdomstolen har vidare anfört, att den vore fullt medveten om att en organisation med fasta tekniker vore förenad med vissa nackdelar. Det kunde hållas för sannolikt att ökad fullföljdsfrekvens uppstode, och det vore uppenbart att man, därest till fasta tekniker i vattenöverdomstolen utsåges vattenrättsingenjörer, under en ganska lång tid framåt finge räkna med jävssituationer på grund av ingenjörernas befattning med målen i vattendomsstolarna. Ej heller kunde man bortse från att svårigheter kunde uppkomma vid rekryteringen av dessa ingenjörsbefattningar. Å andra sidan kunde förväntas, att tillgången till fasta tekniker komme att innebära tidsvinst vid målens beredande. Jävssvårigheterna vore av övergående natur och kunde bemästras genom tillfällig adjunktion. Man kunde också hoppas, att en lämplig lönesättning och det förhållandet att tjänstgöringen vore förlagd till Stockholm skulle göra det möjligt att få tjänsterna besatta med kvalificerad personal.

Bland de övriga remissinstanser som tillstyrkt förslaget om inrättande av fasta tjänster för teknikerna må nämnas *svenska vattenkraftföreningen*, som anfört följande.

Det är ställt utom allt tvivel att i det stora flertalet av de fullföljda målen förekomma tekniska frågor av invecklad beskaffenhet för vars bedömning det är erforderligt med hög teknisk utbildning. Frågorna äro å andra sidan ofta så invävda i juridiska problem att de böra bedömas i samråd mellan jurister och tekniker på sätt som sker vid vattendomstolarna och hos sökandena vid exempelvis planläggningen av ansökan om en sjöreglering eller en kraftverksutbyggnad. Härvid är det av stor betydelse att juristerna och teknikerna äro vana att samarbeta och att följa varandras tankegångar. Det måste därför vara en fördel att ingenjörstjänsterna vid vattenöverdomstolen bli fast knutna till domstolen och att man icke som för närvarande förordnar en utomstående tekniker för en viss fråga, när en tekniker befinner sig oundgängligen erforderlig.

Vattenfallsstyrelsen har funnit det tveksamt, huruvida den tekniska expertisen borde hämtas från en vidare krets av sakkunniga eller vara fast anställd vid vattenöverdomstolen men har ej velat motsätta sig förslaget om fast anställda tekniker.

Utvägen att utnyttja vattenrättsingenjörerna för tjänstgöring jämväl i vattenöverdomstolen har förordats av *en skiljaktig ledamot i vattenöverdomstolen (e. o. assessorn Mellgard)*. Denne anser, att deltagandet av vattenrättsingenjörer i andra instans ej borde bindas vid stela regler utan göras beroende av vattenöverdomstolens prövning i varje särskilt fall. Det kunde anförtros åt referenten att i samråd med ordföranden i första hand besluta om tillkallande av vattenrättsingenjör. Tjänstgöringsskyldighet i vattenöverdomstolen borde åvila samtliga vattenrättsingenjörer. Av praktiska skäl bleve det emellertid givetvis i flertalet fall ingenjörer vid de till Stockholm förlagda vattendomstolarna som komme att anlitas. Viss förstärkning av ingenjörskrafterna vid dessa domstolar bleve därför erforderlig. Utredningsmannens farhåga för misstankar om att vattenrättsingenjörerna såsom ledamöter av vattenöverdomstolen icke skulle kunna hålla sig opåverkade av kollegialitets- och prestigehänsyn vore obefogade, helst som de huvudsakligen borde anlitas i fall, där det uppenbarligen förelåge anledning till ändring. Då det vore ovisst hur anordningen med ingenjörer i vattenöverdomstolen komme att fungera i praktiken vore det lämpligt att man, åtminstone till en början, icke bunde sig för ett system med fasta ingenjörer. Med hänsyn till det stora antal hovrättsjurister som för närvarande vore sysselsatta inom vattenrättsskipningen i första instans kunde man räkna med att vattenöverdomstolens samtliga hovrättsledamöter framdeles, i motsats till vad hittills varit fallet, komme att utgöras av personer med praktisk erfarenhet från vattendomstol, vilket antagligen komme att minska behovet av tekniska experter i vattenöverdomstolen.

Jämväl *kammarkollegiet* anser att — därest tekniker över huvud taget skulle ingå i vattenöverdomstolen — den rimliga vägen vore att förordna vattenrättsingenjör att vid behov tjänstgöra i vattenöverdomstolen. Skulle detta visa sig alltför påfrestande för organisationen vid vattendomstolarna, kunde antalet vattenrättsingenjörer något ökas. Därest erfarenheten skulle visa att arbetet i vattenöverdomstolen beredde full och lämplig sysselsätt-

ning åt två eller flera tekniker, kunde en fastare anknytning av teknikerna till vattenöverdomstolen framdeles övervägas.

Utredningsmannens ståndpunkt i frågan om begränsning av möjligheterna att erhålla prövningstillstånd i vattenmål har biträts eller lämnats utan erinran av de flesta remissinstanserna.

Vattenöverdomstolen har, med hänsyn till den ståndpunkt domstolen inlagt till förslaget i övrigt, icke ansett sig böra förorda avsteg från de allmänna fullföljdsreglerna. Sedan erfarenhet vunnits av överrättsprocessen efter organisationsreformens genomförande borde det emellertid undersökas huruvida icke fullföljden kunde begränsas till fall som avsåges i 54 kap. 10 § första stycket 1. rättegångsbalken.

Kammarkollegiet förklarar sig ej kunna dela utredningsmannens uppfattning, att bevisfrågor av annan än teknisk art i allmänhet skulle spela en underordnad roll. Flertalet av de bevisfrågor, som komme under vattenöverdomstolens bedömande, vore icke av teknisk natur. Till denna grupp kunde nämligen icke värderingsfrågor räknas. Vidare torde utredningsmannen ha förbisett den stora grupp av administrativa frågor rörande villkoren för byggnadslov, som alltmer syntes dragas under överinstansernas prövning och vilka icke vore av teknisk natur. En begränsning av fullföljdsrätten till att avse endast fall av prejudikatdispens syntes därför icke sakna praktisk betydelse. Härvid borde dock frågan om behandlingen av de administrativa frågorna särskilt övervägas. — Från den rättssökande allmänhetens synpunkt måste ifrågasättas lämpligheten av att i lagen angåves en möjlighet att erhålla fullföljd (efter ändringsdispens) som enligt vad som vore underförstått icke skulle i praktiken komma till användning. Parter, som ansåge sig ha lidit materiell orätt, lockades härigenom endast att ådraga sig onyttiga rättegångskostnader. Enligt kollegiets mening vore det psykologiskt sett också för vattenöverdomstolen av värde att den vore klart medveten om att den dömde i sista instans i vissa frågor.

Även beträffande frågan om *kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen* har flertalet av remissinstanserna stött utredningsmannens förslag.

Vattenöverdomstolen har beträffande denna fråga anfört:

Den juridiskt-administrativa sakkunskap, som representeras av en ledamot av *kammarkollegiet*, är i och för sig av värde för vattenöverdomstolens dömande verksamhet. *Vattenöverdomstolen* vill vitsorda att den har enbart goda erfarenheter av *kammarkollegieledamöternas* deltagande i vattenrättskipningen. Dessa ha tillfört vattenöverdomstolen icke blott administrativ erfarenhet utan även en stor fond av praktiskt vetande på det vattenrättsliga området, och deras bedömning har, även i mål där kollegiet varit part, städse utmärkts av objektivitet. Emellertid kommer förevarande spörsmål — — — i nytt läge, om domstolen får sådan sammansättning att teknisk sakkunskap blir representerad på sätt nu föreslagits. De invändningar, som kunna resas i anslutning till det förhållandet att *kammarkollegiet* i vissa

mål för talan för tillgodoseende av allmänna intressen i vattenmål, måste jämväl beaktas och göra sig i själva verket gällande med ökad styrka.

Flera remissinstanser, bl. a. *svenska vattenkraftföreningen*, har understrukt utredningsmannens uppfattning, att systemet med en representant för kollegiet i vattenöverdomstolen vore moget att avvecklas, oberoende av vattenöverdomstolens organisation i övrigt.

Till förmån för bibehållande av kollegiets representation i vattenöverdomstolen uttalar sig i huvudsak de remissinstanser som ställt sig avvisande till förstärkning av vattenöverdomstolen med tekniker. Uttalanden i denna riktning föreligger sålunda från *kammarkollegiet*, *kammarrådet Åberg*, *vattenrättsdomaren Löwing*, *länsstyrelserna i Norrbottens och Västerbottens län* samt *statskontoret*.

Kammarkollegiet förklarar det viktiga vara, att det administrativa elementet vore representerat i vattenöverdomstolen. Det kunde i allmänhet påräknas att ledamoten från kammarkollegiet tillförde vattenöverdomstolen — förutom allmän administrativ erfarenhet — förtrogenhet med fastighetsförsäljning och fastighetsvärdering, insikter i fastighets- och expropriationsrätt samt äldre vattenrätt och slutligen en hela landet omfattande kännedom om vattenrättsliga frågor från övervägande administrativa synpunkter. Utredningsmannens uttalande, att ledamoten från kammarkollegiet rent faktiskt skulle vara i viss mån en ersättning för den uteblivna expertisen saknade enligt kollegiet grund. Kollegiet anför härom:

Vid ordnandet av den administrativa och rättsliga prövningen av vattenmålen torde valet ha stått mellan, å ena sidan, ett koncessionssystem enligt vilket den administrativa prövningen för byggnadslov och därmed förknippade villkor skulle förlagts till Kungl. Maj:t eller administrativ myndighet samt, å andra sidan, den historiskt utbildade ordningen enligt vilken även den administrativa prövningen av vattenmålen slutligen med vissa undantag förlagts till de allmänna domstolarna. Vattenlagen är resultatet av en kompromiss mellan de båda åskådningarna, enligt vilken Kungl. Maj:t tilllagts det avgörande ordet i de viktigaste administrativa frågorna nämligen om tillstånd till större vattenbyggnadsföretag m. m. I denna kompromiss ingick även en förstärkning av domstolarna med ett administrativt element och detta infördes av praktiska skäl i mellaninstansen. Det torde även ha ansetts att det var först där, som motsättningarna mellan olika intressesynpunkter skulle komma till synes. I flertalet vattenmål råda knappast några delade meningar om vilka villkor, som erfordras för tillgodoseende av olika allmänna intressen. Ofta äro de ekonomiskt betydelselösa för företagaren eller också har han själv intresse av en lämplig avvägning t. ex. när det gäller att motverka skador på fiske eller att ersätta förlorade skönhetsvärden med nya.

Kollegiet tillägger, att erfarenheten enligt kollegiets mening visat, att den lösning som problemet fått år 1918 fungerat rätt tillfredsställande. Med de mått byggandet i vatten numera antagit kunde det befaras, att domstolsprövningen av de administrativa frågorna komme att visa sig mindre tillfredsställande på grund av bristande smidighet i anpassningen och svårigheten att få till stånd ingripanden av någon verklig betydelse. Den sociala jordlagstiftningen hade utvecklats mycket väsentligt efter vattenlagens till-

komst, och de i samband med vattenföretag uppkommande administrativa spörsmålen vore vittgående och svåra att komma till rätta med, samtidigt som de vore av stor betydelse för det allmänna. Det vore angeläget, att det snarast övervägdes att bereda möjligheter till en handläggning av dessa och liknande frågor i friare administrativa former och att vattendomstolarnas verksamhet på dessa områden i samma mån begränsades. Förberedelse av större vattenmål enligt 1953 års kungörelse i ämnet torde få sina påtagliga fördelar men vore icke till fyllest. — Innan de administrativa frågorna gallrats bort från vattendomstolarna, förefölle det kollegiet mindre välbetänkt att ur organisationen utmönstra ett viktigt, administrativt element. Teknikerna hade icke någon särskild skolning i de administrativa frågor, som uppkomme i vattenmålen. I stället vore det fara värt att de bedömde de administrativa problemen från övervägande ekonomiska nyttighetssynpunkter, vilka nog vid domstolsprövningen hade en underordnad betydelse. Teknikerna utgjorde därför en dålig ersättning för administrativ erfarenhet. I detta sammanhang anför kollegiet ytterligare:

Utredningsmannen, som tydligen inser att det ur vissa synpunkter vore önskvärt att bibehålla den administrativa ledamoten, förmenar att detta strandar därpå att en domförhållningsregel, enligt vilken vattenöverdomstolen skulle omfatta tre hovrättsledamöter, ett kammarråd och två tekniker, skulle medföra en alltför tung organisation och dessutom ej bereda domstolsjuristerna en tillräckligt dominerande ställning.

Häremot må invändas att ett stort antal, kanske flertalet mål borde kunna avgöras utan tekniker med en domför vattenöverdomstol bestående av tre ledamöter från hovrätten och ett kammarråd. Utredningen torde ge vid handen att tre domstolsjurister alltid äro till fyllest. När tekniker skall ingå i vattenöverdomstolen, bör i många fall på grund av målets beskaffenhet endast den ene inkallas. Sex ledamöter i vattenöverdomstolen borde därför endast behöva förekomma i undantagsfall. Är frågan av teknisk natur, torde det för övrigt icke finnas någon bärande motivering för domstolsjuristernas dominerande ställning. Majoriteten tillkommer dem för övrigt under alla förhållanden på grund av ordförandens utslagsröst.

Beträffande utredningsmannens uttalande, att det principiellt otillfredsställande i kollegiets dubbelställning blivit mera iögonenfallande än tidigare samt att systemet med kollegiets representation i vattenöverdomstolen redan på grund av denna utveckling — alltså oberoende av vattenöverdomstolens organisation i övrigt — vore moget att avvecklas anför kollegiet:

Ett tillrättaläggande är här oundgängligt. Kollegiet har icke någon »representant» i vattenöverdomstolen och det är felaktigt att beskriva den administrativa ledamoten av vattenöverdomstolen såsom en »partsrepresentation». Denne ledamot har samma förpliktelser att sträva efter ett objektivt avgörande som vattenöverdomstolens övriga ledamöter och det vore obefogat att förmena att något av de i vattenöverdomstolen tjänstgörande kammarråden skulle så missuppfattat sin ställning att han ansett sig vara någon partsrepresentant. Anläggandet av administrativa synpunkter är icke liktydigt med partsinställning och representantskap.

Kollegiet gör gällande, att dess partsförhållande till de sökande i vattenmålen endast vore formellt samt framhåller att sökanden ofta, liksom

kollegiet, företrädde allmänna intressen och att det regelmässigt vore ett allmänt intresse som krävde att det sökta företaget komme till stånd; detta allmänna intresse kunde vara så stort, att dispens medgåves från de i lagen i allmänhet uppställda förutsättningarna för ett företags tillåtlighet. Kollegiet fortsätter:

Tankegången blir kanske tydligare om man i stället för en kraftanläggning tänker sig en vattentäkt, som skall förse ett stort samhälle med vatten. För att tillgodose detta allmänna intresse kan det bli nödvändigt att betydande uppoffringar göras av andra allmänna och enskilda intressen. Det gäller följaktligen att åstadkomma en förnuftig avvägning mellan de olika mot varandra stående intressena så att alla bli, inom ramen för det möjliga och ekonomiskt rimliga, på bästa sätt tillgodosedda. Om tillståndsfrågan och de med tillståndet förknippade villkoren avgjordes i administrativ ordning, skulle det icke finnas utrymme för några föreställningar om ett partsförhållande mellan sökanden och myndigheterna. Att de administrativa avgörandena förlagts till domstol har föranlett ett formellt partsförhållande men ingen förändring i sak av det allmännas ställning till frågorna. I och med att vattnets tillgodogörande i olika avseenden föranleder alltmer omfattande ingrepp har avvägningen blivit svårare, vilket dock ej ändrar något i princip. Kammarrådets uppgift är i detta avseende densamma som de övriga ledamöternas i vattenöverdomstolen, nämligen att i möjligaste mån bidra till en riktig avvägning mellan olika allmänna intressen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län understryker, att den administrativa erfarenhet som med den nuvarande ordningen tillförts vattenöverdomstolen varit till oförneklig nytta och främjat enhetligheten i domstolens praxis. Vidare hänvisar länsstyrelsen till önskvärdheten att kollegiet — för att på bästa sätt kunna tillvarata de allt större allmänna intressen som numera stode på spel — bereddes tillfälle att följa den snabba utvecklingen inom vattenrätten. De betänkligheter — tungrodd organisation, ineffektivitet i arbetet —, som uttalats mot en ökning av antalet ledamöter från föreslagna fem till sex, torde väl uppvägas av den nytta för det allmänna och de garantier för en enhetlig rättstillämpning, som kammarrådets närvaro i domstolen representerade. Därest emellertid länsstyrelsens ståndpunkt icke skulle accepteras, syntes det angeläget att på annat sätt sörja för en fortlöpande kommunikation mellan kollegiet och vattenöverdomstolen. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* anför, att de principiella betänkligheter mot rådande ordning som redovisats i betänkandet icke förefölle vara så övertygande, att en ändring ovillkorligen borde ske. Med hänsyn till domstolarnas uppgift i vattenmål att ex officio beakta det allmännas intressen funnes icke anledning att driva uppfattningen om kollegiets ställning som sökandens motpart allt för hårt. Även *vattenrättsdomaren Löwing* framhåller denna synpunkt.

Departementschefen. Under senare tid har arbetsbelastningen inom vattenrättsskipningen starkt ökats. Detta sammanhänger i främsta rummet med den forcerade utbyggnad av våra vattenkrafttillgångar, som började redan före det senaste världskriget och som sedermera ej visat någon avmattning. Stegningen av arbetsbördan har ställt ökade krav på domstolsorganisationen.

Det är givet att dessa krav i första hand har avsett underinstanserna, d. v. s. vattendomstolarna. Till en början sökte man bemästra svårigheterna genom tillfälliga förstärkningar av dessa, men det visade sig snart nödvändigt att stadigvarande utöka vattendomstolsorganisationen. År 1949 inrättades en ny vattendomstol, och även senare har vid olika tillfällen betydande personalförstärkningar vidtagits, senast enligt beslut vid 1954 års riksdag.

Även överinstanserna — vattenöverdomstolen och högsta domstolen — har fått kännning av utvecklingen i form av en så småningom alltmer ökande arbetskvantitet och därav förorsakad arbetsbalans, huvudsakligast i vattenöverdomstolen, med åtföljande tidsutdräkt med målens avgörande. För att möta de ökade kraven har provisoriska förstärkningar av vattenöverdomstolen vidtagits. Det har emellertid nu visat sig erforderligt att tillgripa mera genomgripande åtgärder för att man även i fråga om överinstanserna skall kunna bemästra läget. I denna situation syntes det lämpligt att icke enbart utreda behovet av ökad personaluppsättning utan även undersöka, huruvida den nuvarande ordningen för fullföljd från vattendomstolarna vore ändamålsenlig och om icke en effektiv förbättring av läget kunde åstadkommas genom en ändrad instansordning. För att saken skulle bli grundligt belyst har genom en särskild sakkunnig verkställts utredning angående överinstanserna i vattenmålen och därmed sammanhängande spørsmål. I det betänkande, som denne nu avgivit och som varit föremål för remissbehandling, har såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen upptagits en rad olika spørsmål angående ändringar i den nuvarande ordningen.

Utredningsmannen har till en början — med sikte på att nedbringa arbetsbelastningen för överinstanserna och främja ett snabbare slutligt avgörande av vattenmålen — undersökt möjligheterna till *inskränkning i rätten att fullfölja talan mot vattendomstolarnas domar*. Sådan inskränkning föreligger för närvarande icke i något avseende. Utredningen har på denna punkt icke lett till något reformförslag. I betänkandet har utvecklats, hurusom både principiella och praktiska skäl talar mot en ändring i den gällande ordningen. Utredningsmannens ståndpunkt har vunnit anslutning hos flertalet remissinstanser, och även jag vill förorda, att den nuvarande oinskränkta befogenheten för parterna i vattenmål att fullfölja talan till vattenöverdomstolen bibehålles. Från en vattendomstol har framförts det uppslaget, att ersättningsfrågor först skulle prövas vid syneförrättning, som kunde överklagas hos vattendomstol som sista instans. En sådan ordning skulle dock icke tillgodose det behov av enhetlighet i tillämpningen, som föreligger även beträffande värderingsfrågor, och det skulle för övrigt bereda svårigheter att avgränsa de frågor som på detta sätt skulle behandlas i särskild ordning. Uppslaget förefaller därför knappast realiserbart.

I detta sammanhang må emellertid framhållas, att viss begränsning i de praktiska möjligheterna till fullföljd av talan från vattendomstolen kan föreligga med hänsyn till reglerna om skyldighet för sökande i vattenmål att

gälda fastställda ersättningar, så snart han utnyttjar tillståndsbeslut som ej vunnit laga kraft. Vidare kan i vissa fall risken för en klagande att få stå för rättegångskostnaden i den högre instansen verka avhållande på lusten att fullfölja talan. Till dessa frågor skall jag återkomma senare i annat sammanhang.

Den viktigaste av de frågor som utredningsmannen haft att undersöka avser själva instansordningen i vattenmål. För närvarande överklagas vattendomstolarnas domar hos den för hela riket gemensamma vattenöverdomstolen, som utgör en avdelning av Svea hovrätt. Från vattenöverdomstolen kan talan — efter särskild tillståndsprövning enligt samma grunder som gäller för vanliga mål — fullföljas till högsta domstolen. I direktiven för utredningen uttalades, att det kunde ifrågasättas, huruvida den vinst i rättssäkerhet som överrättsprövningen medförde stode i rimligt förhållande till det mycket omfattande arbete som nedlades på målen och om icke för denna speciella art av mål en domstolsordning med tre instanser utgjorde en onödigt stor apparat. Det framhölls även, att av de båda tänkbara alternativen — att vattenöverdomstolen skulle bli sista instans och att målen skulle fullföljas från vattendomstolarna direkt till högsta domstolen — det förra alternativet syntes ligga närmast till hands.

Vid sina överväganden av denna fråga har utredningsmannen ganska bestämt avvisat utvägen att skapa ett tvåinstanssystem genom att låta målen fullföljas direkt från vattendomstol till högsta domstolen. I detta avseende ansluter jag mig utan större tvekan till utredningsmannens ståndpunkt. Det kan icke heller anses vara en praktiskt framkomlig väg att söka skapa en andra och sista instans för vattenmålen i form av en specialavdelning, anknuten till högsta domstolen. De förslag härom, som framkommit under remissbehandlingen, torde alltför mycket avvika från hittills godtagna organisationsformer för att kunna komma i fråga.

Av betydligt större intresse är alternativet att helt avskilja vattenmålen från högsta domstolen och låta vattenöverdomstolen — på lämpligt sätt omorganiserad — utgöra sista instans. Även till detta alternativ har utredningsmannen intagit en negativ hållning. Han har vid sitt ställningstagande fäst avgörande vikt vid det förhållandet, att vattendomstolarnas kompetens omfattar ej blott den egentliga vattenrätten utan även betydelsefulla delar av andra rättsområden och sålunda ej är klart avgränsad från de allmänna domstolarnas kompetens. Detta har lett till slutsatsen att vattenmålen ej bör avskiljas från högsta domstolen. I sina motiv har utredningsmannen bl. a. betonat risken för att — om högsta domstolen skildes från all befattning med vattenmålen — ett avgörande av högsta domstolen kunde komma att skilja sig från ett avgörande i den domstol som dömde såsom sista instans i vattenmål.

För egen del anser jag, att det i och för sig finns goda skäl för att här välja den mera radikala lösningen och tillerkänna vattenöverdomstolen —

som är gemensam för hela riket — ställning såsom sista instans. Man måste fråga sig, om den med nödvändighet tungrodda och dyrbara apparat, som prövningen genom tre instanser av de ofta synnerligen vidlyftiga och komplicerade vattenmålen utgör, verkligen är nödvändig för att vattenrättsskipningen skall fungera på ett tillfredsställande sätt. De för rättsskipningen tillgängliga personalresurserna skulle sannolikt utan egentligt men för rättsäkerheten kunna utnyttjas på ett mera rationellt sätt, om prövningen finge anses avslutad i och med att vattenöverdomstolen sagt sitt ord. Å andra sidan ligger det i sakens natur, att ett system med en särskild överinstans icke kan innefatta fullt ut lika säkra garantier för de rättssökande som ett system med möjlighet att därutöver fullfölja talan i högsta domstolen, och den verkställda utredningen synes ha ådagalagt, att vattenmålen icke i så hög grad skiljer sig från de allmänna målen, att det kan anses som en naturlig sak att giva dem en särställning beträffande möjligheterna till överprövning. Vid övervägande av dessa motsatta synpunkter har jag stannat för att åtminstone för närvarande släppa tanken att få till stånd ett snabbare slutförande av vattenmålen genom att helt avskära dem från fullföljdsrätt till högsta domstolen. Möjligheten att där begära överprövning av vattenöverdomstolens avgöranden bör således alltjämt stå öppen.

De nu anförda synpunkterna gör sig gällande även beträffande frågan om begränsning av möjligheterna att erhålla prövningstillstånd i vattenmål. Den omständigheten att man för vattenmålsens del bibehåller ett system med tre instanser för att tillförsäkra dessa mål en lika fullgod behandling som de allmänna rättegångsmålen, utesluter visserligen icke att man kan överväga en sådan begränsning. Det ligger därvid nära till hands att tänka sig en ordning, enligt vilken prövningstillstånd kunde erhållas endast då prövning hos högsta domstolen påkallas för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning eller med hänsyn till att talans prövning eljest skulle ha synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga (de s. k. prejudikat- och intressefallen). Men även här anmäler sig betänkligheter mot att sätta vattenmålen i en särställning i jämförelse med de allmänna rättegångsmålen. Såsom en konsekvens av ståndpunkten, att de båda kategorierna i princip bör behandlas lika, bör parterna i vattenmålen vid ansökan om prövningstillstånd äga möjlighet att åberopa samma grunder som gäller i allmänhet.

Ett framträdande drag i den nuvarande rättegångsordningen för vattenmålen är att underrätterna — d. v. s. vattendomstolarna — inom sig äger tillgång till kvalificerad teknisk sakkunskap, medan överinstanserna arbetar utan tekniker. Redan under förarbetena till vattenlagen var frågan om överinstansernas organisation i detta avseende föremål för livlig diskussion. Det väsentligaste motivet till att man slutligen stannade för den

ordning som nu gäller torde ha varit, att man räknade med att de tekniska frågorna skulle bli så auktoritativt bedömda vid prövningen i vattendomstolen, att sådana frågor i praktiken icke skulle komma att fullföljas i någon större utsträckning. Denna förväntan torde ha visat sig i stort sett riktig beräffande det för vattenrättsskipningen lugna skedet under 1920- och 1930-talen. På senare tid har emellertid läget blivit ett annat. Målen har i ökad utsträckning blivit av vidlyftig och komplicerad beskaffenhet, och vid fullföljd till vattenöverdomstolen har omprövning i stor omfattning begärts icke blott beträffande frågor av huvudsakligen rättslig karaktär utan även beträffande sådana i vattenmålen uppkommande spörsmål, som i avsevärd mån kräver ett tekniskt bedömande. Denna utveckling har otvivelaktigt ställt vattenöverdomstolen inför svåra problem. Vill man bereda parterna i vattenmålen möjligheter till en fullgod överprövning av vattendomstolarnas avgöranden, synes det erforderligt att förstärka denna domstol med kvalificerad teknisk expertis, och det torde vara riktigast att detta sker i den formen att till domstolen knytes fasta befattningshavare med teknisk kompetens, vilka ingår såsom ledamöter av domstolen. Jag vill sålunda på denna punkt ansluta mig till utredningsmannens förslag, som livligt tillstyrkts bl. a. av vattenöverdomstolen själv. De från några håll uttalade farhågorna för att tyngdpunkten i vattenrättsskipningen skulle alltför mycket förskjutas från vattendomstolarna till vattenöverdomstolen anser jag överdrivna. Mot förslaget har vidare bl. a. framhållits att vattendomstolarna kunde förlora sina bästa tekniska krafter genom att dessa i första hand skulle komma i fråga för befattningarna i vattenöverdomstolen. Ej heller denna invändning torde ha särskilt stor bärkraft. Det bör vara möjligt att tillgodose såväl vattendomstolarnas som vattenöverdomstolens behov av kvalificerad teknisk expertis.

I likhet med utredningsmannen anser jag, att särskilda åtgärder för att förse högsta domstolen med teknisk sakkunskap vid behandlingen av vattenmålen ej är påkallade. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att det givetvis är vanskligt att på förhand bedöma, vilken inverkan vattenöverdomstolens förstärkning med tekniker kan komma att få beträffande högsta domstolens praxis i fråga om beviljande av prövningstillstånd. Men det torde vara berättigat att antaga, att vattenöverdomstolen efter denna förstärkning skall vinna en ökad auktoritet, som tar sig uttryck i att parterna mera sällan finner anledning att fullfölja talan i rent tekniska frågor.

Det må nämnas att under remissbehandlingen ifrågasatts ett återupplivande av den före nya rättegångsbalkens genomförande förefintliga möjligheten — för såväl vattendomstolarna som överinstanserna — att tillkalla särskild sakkunnig med befogenhet att delta i överläggningen till dom. Förslag i denna riktning har framförts även tidigare (se prop. 1954: 23 s. 74). En sådan ordning innebär en ganska markerad principiell avvikelse från rättegångsbalkens reglering av sakkunniginstitutet, och ehuru vissa praktiska fördelar måhända stode att vinna därmed, är jag ej beredd att upptaga detta förslag.

Vad slutligen angår frågan om kammarkollegiets representation i vattenöverdomstolen vill jag betona, att kollegiets representant i domstolen enligt samstämmiga vittnesbörd gjort en god insats inom vattenrättsskipningen. Det synes emellertid stå ganska klart, att denna representation icke lämpligen bör bibehållas, sedan vattenöverdomstolen kompletterats med tekniska ledamöter. Såsom utredningsmannen framhål- lit skulle en sammansättning med såväl tekniker som en administrativ leda- mot jämte de lagfarna ledamöterna ge upphov till en mindre lämplig orga- nisation. Bortsett från att det kan diskuteras, huruvida det i princip är lämpligt att kollegiet med sin uppgift att bevaka vissa allmänna intressen i vattenmål förenar representantskap i vattenöverdomstolen, bör alltså, såsom en konsekvens av förstärkningen med tekniker, någon ledamot av kammar- kollegiet icke vidare ingå i vattenöverdomstolen.

Av det anförda framgår, att jag — efter den belysning som de här före- liggande problemen fått genom den verkställda utredningen — ej kan tillstyrka någon annan reform i fråga om överinstanserna i vattenmål än att vattenöverdomstolen förses med tekniska ledamöter och att i samband därmed kammarkollegiets representation i nämnda domstol upphör. Efter denna omorganisation torde vattenöverdomstolen bli i stånd att arbeta mera effektivt än hittills, men de svårigheter som uppkommit för domstolen genom den starkt ökade arbetsbelastningen kan ej till fullo bemästras ge- nom en reform av denna innebörd. Åtgärder torde därför få vidtagas även för utökning av själva personaluppsättningen, så att domstolen kan arbeta på flera avdelningar. Detta ärende kommer att anmälas i 1955 års statsverks- proposition.

I det följande behandlas de ändringar i 11 kap. vattenlagen som påkal- las av den förordade ändringen i vattenöverdomstolens sammansättning. Reformen kräver därjämte viss omarbetning av den i administrativ ord- ning utfärdade arbetsordningen för rikets hovrätter.

III. Specialmotivering till lagförslaget

I enlighet med vad i det föregående anförts har upprättats förslag till lag om ändring i 11 kap. vattenlagen. Beträffande de föreslagna lagändringarna får jag, utöver vad som framgår av den tidigare framställningen, anföra följande.

16 §

I sin gällande lydelse innehåller denna paragraf en regel om vattenöver- domstolens sammansättning (ordföranden å en av Svea hovrätts avdelning- ar såsom ordförande, tre andra ledamöter i hovrätten samt en ledamot i kammarkollegiet). Andra stycket innehåller en särregel om vattenöverdom- stolens sammansättning vid behandlingen av vissa ärenden, avseende frågor

av administrativ natur eller angående måls beredande m. m., och i tredje stycket har Kungl. Maj:t fått bemyndigande att bestämma, i vilken omfattning förberedande åtgärder må vidtagas av hovrättsledamot i vattenöverdomstolen eller tjänsteman vid denna.

Utredningsmannen har föreslagit, att vattenöverdomstolen skall vara domför med tre lagfarna och två tekniska ledamöter; dock att i mål, för vars bedömande tillgång till särskild teknisk sakkunskap icke finnes erforderlig, vattenöverdomstolen skulle vara domför med fyra lagfarna ledamöter. Utredningsmannen — som utgått från att den ene teknikern skulle representera vattenbyggnadsteknisk och den andre agrikulturteknisk sakkunskap — utvecklar närmare sitt förslag på följande sätt:

I den mån ej målen i vattenöverdomstolen handläggas helt utan tekniska ledamöter, torde båda teknikerna alltid böra delta, alltså även i mål där de tekniska frågorna helt eller övervägande ligga inom det ena specialområdet. Det är nämligen av stor betydelse att den tekniker, som har att i första hand taga ställning till de tekniska frågorna i ett mål, får tillfälle att diskutera dessa med en annan — likaledes under domaransvar arbetande — tekniker, som även kan kontrollera den förres beräkningar o. s. v. Jämväl med hänsyn till samspelet mellan det juridiska och det tekniska elementet i domstolen är det av värde, att teknikerna äro två. Det ligger nämligen i sakens natur, att ett juristkollegium, som endast har tillgång till *en* teknisk expert, i allmänhet tämligen kritiklöst följer dennes mening i tekniska frågor, även om experten i verkligheten gjort sig skyldig till en felbedömning. Tjänstgör däremot två tekniker i domstolen, bli juristerna i händelse av meningsskiljaktighet mellan teknikerna tvingade att söka bilda sig en egen uppfattning om vilken mening som är bäst grundad. Med någon tillspetsning kan man därför säga att, om teknikerna äro två i stället för endast en, så stärker detta i själva verket på ett önskvärt sätt det juridiska elementets ställning gentemot det tekniska.

Vidare har utredningsmannen framhållit, att det tekniska elementet i vattenöverdomstolen icke borde vara svagare organiserat än i underinstansen. För vattendomstolarna gällde såsom huvudregel, att två ingenjörer skulle tjänstgöra i domstolen. Med en ingenjör vore vattendomstolen domför allenast där anläggning, företag eller åtgärd, varom i målet vore fråga, vore utan nämnvärd inverkan å vattenförhållandena och ej heller berörde motstående intresse av någon betydelse (11 kap. 2 § första stycket vattenlagen). Utredningsmannen anför vidare:

I behandlingen av mål, där en mera utpräglad intressemotsättning föreligger, skola alltså alltid två ingenjörer delta, även om de tekniska frågorna i målet helt ligga på den ene ingenjörens specialområde. För målens behandling i vattenöverdomstolen bör samma grundsats uppehållas. En bestämmelse, motsvarande den för vattendomstolarna gällande, att bagatellmål kunna handläggas med endast en ingenjör, skulle knappast få någon praktisk betydelse, eftersom redan den omständigheten, att ett mål fullföljes till vattenöverdomstolen, visar förefintligheten av en utpräglad intressemotsättning. I mål där de tekniska frågorna helt eller övervägande ligga inom det ena specialområdet — t. ex. det vattenbyggnadstekniska — är det givetvis i och för sig mindre rationellt, att en av ingenjörerna företrä-

der det andra specialområdet. Denna anmärkning träffar i någon mån även den gällande ordningen vid vattendomstolarna men får obestriddigen större tyngd när det gäller tekniker i vattenöverdomstolen, eftersom det är ganska vanligt att mål, i vilka vattendomstolen haft att taga ställning till en mängd tekniska frågor av skiftande beskaffenhet, fullföljas endast i någon speciell fråga. Betydelsen av anmärkningen bör dock ej överdrivas.

I det vid betänkandet fogade lagförslaget har första stycket i 16 § omredigerats med anledning av att tekniker skulle ingå i vattenöverdomstolen, medan å andra sidan det i domstolen nu deltagande kammarrådet skulle upphöra att vara ledamot däri. Enligt förslaget skall i lagrummet stadgas, att för deltagande i Svea hovrätts verksamhet såsom vattenöverdomstol skall vid hovrätten vara anställda, förutom lagfarna ledamöter enligt vad i rättegångsbalken sägs, ledamöter med synnerlig sakkunskap och erfarenhet i vattenfrågors tekniska behandling (tekniska ledamöter). Utredningsmannen har till förslaget gjort följande kommentar:

Hänvisningen till rättegångsbalken avser 2 kap. 3 § första stycket, enligt vilket i hovrätt skola finnas president, en eller flera lagmän samt hovrättsråd, alla lagfarna. Antalet tekniska ledamöter, som skola vara anställda vid Svea hovrätt i dess egenskap av vattenöverdomstol, har icke — lika litet som antalet lagmän och hovrättsråd vid de olika hovrätterna — ansetts behöva angivas i lag utan endast i den årliga personalförteckningen, till vilken arbetsordningen för hovrätterna hänvisar.

Det nuvarande andra stycket i 16 § har i förslaget fått utgå. Utredningsmannen anför härom:

Den praktiska innebörden av stadgandet är att ledamoten av kammarkollegiet icke behöver närvara vid behandling av där uppräknade frågor. Av dessa äro frågor om ledigheter och förordnanden vid vattendomstolarna att hänföra till administrativa ärenden. Bestämmelser om hovrätts sammansättning vid behandling av administrativa ärenden, vilka avse de allmänna domstolarna, äro numera icke upptagna i lag utan endast i hovrätternas arbetsordning. Det torde icke finnas någon anledning att bibehålla en annan författningsteknik i fråga om ärenden, vilka vattenöverdomstolen har att handlägga i egenskap av chefsmyndighet för vattendomstolarna. Om det anses lämpligt att de tekniska ledamöterna i större eller mindre utsträckning befrias från deltagande i behandlingen av sådana administrativa ärenden, som handläggas på avdelning eller i plenum, kan detta ske genom bestämmelser i arbetsordningen. De till den dömande verksamheten hänförliga frågor, som uppräknas i nuvarande andra stycket, avser endast åtgärder för måls beredande. Stadgandet har i denna del ingen praktisk betydelse vid sidan av bestämmelsen i paragrafens sista stycke, vilken bibehållits i sak oförändrad i förslaget.

I stället för det nuvarande andra stycket, som sålunda fått utgå, har i förslaget införts särskilda domförhållningsregler i överensstämmelse med utredningsmannens förut återgivna överväganden. De föreslagna domförhållningsreglerna innehåller i motsats till det nuvarande första stycket ingenting om ordförandeskapet i vattenöverdomstolen. Utredningsmannen har påpekat, att särskild föreskrift i detta hänseende redan med nu gällande arbetsordning — som stadgade, att Svea hovrätts verksamhet som vattenöverdom-

stol skulle utövas av en bestämd avdelning av hovrätten — finge anses överflödig och givetvis bleve det i lika hög grad, om arbetsordningen ändrades därhän, att verksamheten skulle utövas av två bestämda avdelningar. Beträffande tekniska ledamöter stadgas i förslaget endast att de tekniska ledamöterna skall vara två. Föreskrifter om de olika ämnesområden de skall representera bör enligt utredningsmannen upptagas i arbetsordningen (jfr, beträffande vattenrättsingenjörerna, 11 kap. 2 § vattenlagen och 3 § vattendomstolsstadgan).

Vattenöverdomstolen har biträtt utredningsmannens uppfattning beträffande domförheten. På grund av den skarpa motsättning, som numera rådde mellan skilda intressen i vattenmål, vore det icke lämpligt, vare sig sakligt eller med hänsyn till allmänhetens förtroende för rättsskipningen, att låta endast den vattenbyggnadstekniska eller den agrikulturtekniska expertisen bli företrädd i vattenöverdomstolen. Vattenöverdomstolen fortsätter:

I överensstämmelse med utredningsmannen vill vattenöverdomstolen vidare framhålla att, därest vattenöverdomstolen göres domför med, förutom de juridiska ledamöterna, endast en tekniker, detta kommer att medföra en icke önskvärd försvagning av vattenöverdomstolens organisation i jämförelse med vattendomstolarnas samt dessutom vara ägnat att försvaga det juridiska elementet gentemot det tekniska. Såsom utredningsmannen påpekat torde en bestämmelse, motsvarande den för vattendomstolarna gällande, nämligen att bagatellmål kunna handläggas med endast en ingenjör, knappast få någon praktisk betydelse för vattenöverdomstolens del.

Kammarkollegiet finner det knappast motiverat att i ett vattenmål i överinstansen engagera två tekniker av den anledningen, att motsättningarna mellan uppfattningarna hos en vattenbyggnadstekniker och en agrikulturtekniker skulle leda till ömsesidig kritik och teknikerna därigenom balansera varandra. Kollegiet fortsätter:

Uttalandet att ett juristkollegium tämligen kritiklöst skulle följa en tekniker, även om denne i verkligheten gjort sig skyldig till en felbedömning, förefaller vara en omotiverad underskattning av de övriga ledamöternas omdöme och plikt känsla. Varje ledamot är givetvis skyldig att bilda sig en egen uppfattning i målet i hela dess vidd, vare sig han är tekniker eller icke.

Utredningsmannen medger att det skulle vara mindre rationellt att ha två tekniker i ett mål, där fullföljden endast avser en speciell fråga, men framhåller att betydelsen av en dylik anmärkning icke bör överdrivas. Frågan är emellertid av icke ringa betydelse, eftersom ett stort antal mål endast rör speciella frågor. Kollegiet anser det meningslöst att ha med en vattenbyggnadstekniker, när målet i vattenöverdomstolen gäller endast t. ex. omfattningen av jordbruksskador, eller en agrikulturtekniker, när målet rör t. ex. beräkning av ersättningskraft och tvisten gäller avskrivningstiden för olika delar av anläggningen.

Departementschefen. Av skäl som närmare utvecklats i den allmänna motiveringen bör sammansättningen av vattenöverdomstolen ändras så, att i domstolen ingår dels lagfarna ledamöter och dels ledamöter med teknisk sakkunskap. Möjlighet bör finnas att uppdelas domstolen på en eller flera

avdelningar av hovrätten. För de tekniska ledamöterna vill jag föreslå benämningen vattenrättsråd. Denna benämning torde alltså böra användas i lagtexten i stället för uttrycket teknisk ledamot. Vattenrättsråden skall utnämnas av Konungen. Det synes ej behöfligt att angiva att vattenrättsråden skall ha »synnerlig» sakkunskap och erfarenhet. Utan att det behöver komma till särskilt uttryck i lagtexten är det givet, att man bör eftersträva att till vattenöverdomstolen förvärva tekniker med höga kvalifikationer.

I fråga om domförheten anser jag det icke tillrådligt att uppställa så stela regler som utredningsmannen föreslagit. Inom en så liten organisation som det här gäller skulle, med den av utredningsmannen föreslagna ordningen, möjligheterna att bedriva arbetet effektivt alltför mycket begränsas. Då vattenrättsråden är på resa för undersökning på platsen eller eljest upptagna av utredning i vidlyftiga mål, skulle domstolens arbete med en stor del av målen fördröjas, om det ovillkorligen krävdes att vattenrättsråden skulle delta i alla mål utom sådana där teknisk sakkunskap icke finnes vara erforderlig. Man torde alltså få nöja sig med att låta domstolen efter eget bedömande utnyttja vattenrättsrådets arbetskraft och kunnande. I anslutning till bestämmelsen i 2 kap. 4 § rättegångsbalken om hovrätts domförhet kan det därför lämpligen stadgas allenast att vattenöverdomstolen är domför med fyra ledamöter och att högst fem må sitta i rätten. Det bör dock uttryckligen föreskrivas, att minst tre av ledamöterna skall vara lagfarna. Med denna ordning kan sammansättningen anpassas efter vad som finnes lämpligt i varje särskilt fall. Det är givet att i mål, där tekniska frågor av någon betydelse är föremål för bedömande, den normala ordningen bör vara att två vattenrättsråd ingår i domstolen jämte tre lagfarna ledamöter.

Regler om vattenöverdomstolens organisation och domförhet bör i enlighet med det nu anförda upptagas i första och andra styckena av 11 kap. 16 § vattenlagen. Nuvarande andra stycket kan av skäl som utredningsmannen anført utgå ur paragrafen. Tredje stycket kvarstår i sin nuvarande lydelse med endast en formell ändring.

106 §

Förevarande paragraf har i sin gällande lydelse i första stycket ett stadgande, som gör åtskilliga av de beträffande förfarandet i vattenmål gällande reglerna tillämpliga å förfarandet i vattenöverdomstolen. Bland dessa regler återfinnes 97 §, som handlar om skyldighet för sökande i ansökningsmål att förskjuta vissa kostnader m. m. Däremot är de särskilda reglerna om rättegångskostnad vid vattendomstol (65 och 93 §§) ej tillämpliga å rättegången i vattenöverdomstolen. Härom gäller således, enligt hänvisningen i 11 kap. 1 § vattenlagen, de allmänna reglerna i rättegångsbalken. Andra stycket i 106 § innehåller en regel om att kostnad för sakkunnig eller särskild undersökning i vattenöverdomstolen i vissa fall skall enligt vattenöverdomstolens bestämmande förskjutas och gäldas av statsverket.

Utredningsmannen har i sitt betänkande upptagit frågan om vattenöverdomstolens arbetsformer efter den föreslagna omorganisationen och därom anfört följande.

Twistemål, som fullföljas från de allmänna domstolarna, skola normalt även i högre rätt avgöras efter huvudförhandling. De möjligheter hovrätt har att avgöra sådana mål på handlingarna äro ganska snävt begränsade (50 kap. 21 § rättegångsbalken). För vattenmål gälla enligt 11 kap. 105 § vattenlagen liberalare regler. Dessa mål må i vattenöverdomstolen avgöras utan huvudförhandling, där sådan finnes sakna betydelse för prövningen. Ha parterna å ömse sidor begärt huvudförhandling, skall dock sådan äga rum, om den ej uppenbarligen skulle vara utan betydelse. Bevis genom syn på stället får enligt samma lagrum upptagas i vattenöverdomstolen, allenast om synnerliga skäl därtill äro.

I praktiken avgöras de allra flesta vattenmål i vattenöverdomstolen på handlingarna. Sålunda förekommo under åren 1948—1953 blott fem huvudförhandlingar, varav tre i förening med syn på stället. Vid utsättandet av de sifstnämnda huvudförhandlingarna torde synen ha betraktats såsom det primära, under det att möjligheten till muntlig förhandling spelat en mera underordnad roll. Enbart syn har under nämnda tid hållits i två mål.

Att förfarandet i vattenöverdomstolen av praktiska skäl icke kan göras muntligt i samma utsträckning som i vanliga vädjande mål är uppenbart. Även efter genomförandet av den här föreslagna omorganisationen måste avgörandet i allmänhet grundas huvudsakligen på en föredragning av handlingarna. Emellertid blir vattenöverdomstolen genom tillgången till teknisk sakkunskap otvivelaktigt bättre skickad såväl att träda i direkt kontakt med parterna och deras representanter som att anställa iakttagelser på platsen. Detta betyder i åtskilliga fall ökade möjligheter för domstolen att bilda sig en riktig uppfattning om tvistefrågorna i målen. Dessa möjligheter böra — inom ramen för vad personalresurserna medge — också begagnas i den mån det kan anses försvarligt med hänsyn till kostnaderna i det särskilda fallet. Därvid är att märka, att vattenmålen ej sällan röra så stora värden, att kostnadssynpunkten — oavsett om kostnaderna skola bäras av part eller bestridas med statsmedel — — icke rimligen bör få hindra, att domstolförfarandet gestaltas på det sätt som bäst tjänar utredningen.

Om vattenöverdomstolen håller huvudförhandling, behöver fördens skull icke hela utredningen i målet framläggas vid huvudförhandlingen. Stadgandet i 11 kap. 58 § vattenlagen, enligt vilket vattendomstols utslag skall grundas å vad vid syn eller annan förhandling förekommit inför vattendomstolen och handlingarna i övrigt innehålla, skall nämligen på grund av hänvisningen i 106 § samma kap. äga motsvarande tillämpning i vattenöverdomstolen. Möjlighet finnes sålunda att i varje särskilt fall begränsa huvudförhandlingen till sådana frågor, där en muntlig förhandling kan vara till nytta. I detta sammanhang må uppmärksamheten även fästas på stadgandet i 105 § andra stycket. Enligt detta stadgande må, när huvudförhandling äger rum, utredningen i den omfattning vattenöverdomstolen bestämmer framläggas genom domstolens försorg. En mer eller mindre utförlig föredragning i parternas närvaro av vad handlingarna innehålla i en viss fråga kan alltså lämnas såsom underlag för ett följande meningsutbyte och bidra till att göra detta mera lättfattligt och koncentrerat. Över huvud torde huvudförhandlingar i vattenöverdomstolen i allmänhet icke alltför strängt böra bindas vid det vanliga schemat för huvudförhandling i fullföljda tvistemål. De böra i stället få karaktären av en tämligen fri diskussion rörande de i det särskilda fallet aktuella tekniska och juridiska spörsmålen — en

diskussion som givetvis skall följa en viss plan och försiggå i ordnade former. Det bör anses naturligt att — såsom ofta sker vid vattendomstolarna — även domstolens olika ledamöter deltaga i diskussionen och begära de närmare upplysningar rörande bl. a. tekniska frågor, som de finna behöfliga. En huvudförhandling av denna karaktär kan sannolikt i åtskilliga fall ge ledamöterna ett bättre grepp om målen än enbart en föredragning kan göra.

Med hänsyn bl. a. till kostnaderna är den uppenbart, att vattenöverdomstolen även i sin nya gestalt bör iakttaga återhållsamhet beträffande ut sättande av syner på platsen (med domfört antal ledamöter). Bestämmelsen att bevis genom syn på stället må upptagas allenast om synnerliga skäl därtill äro synes därför kunna bibehållas. — — — Däremot kommer det säkerligen att visa sig lämpligt, att vattenöverdomstolens tekniker i ganska stor utsträckning företaga undersökningar på platsen. Om teknikerna skola bli till avsedd nytta, torde i själva verket en stor del av deras tid böra ägnas åt sådana undersökningar. Särskilda bestämmelser i ämnet, motsvarande dem som för vattendomstolarnas del upptagits i 11 kap. 45 § 2 mom., äro erforderliga. Bestämmelserna torde böra ge vattenöverdomstolen möjlighet att förordna, att även en lagfaren ledamot — i allmänhet givetvis referenten — skall närvara vid undersökningen.

I detta sammanhang har utredningsmannen även uppmärksammat frågan om parternas skyldighet att bära kostnaden för syner och undersökningar i vattenöverdomstolen. Angående detta spörsmål har utredningsmannen an fört följande.

Beträffande rättegången i första instans gäller enligt 11 kap. 97 § vattenlagen att sökande i ansökningsmål — respektive kärke i stämningssmål och klagande i besvär- och underställningsmål — är pliktig att förskjuta vissa kostnader, bl. a. gottgörelse åt sakkunnig, som tillkallas av domstolen, och ersättning för undersökning, som enligt 45 § 1 mom. företages av sådan sakkunnig, samt gottgörelse (= reseersättning + traktamente) åt vatten domstolens ledamöter och sekreterare för inställelse vid domstolens sammanträde, där detta hålles vid syn å stället, eller vid undersökning enligt 45 § 2 mom. Parts skyldighet att förskjuta reseersättning åt domstolens ledamöter och sekreterare gäller dock endast resa från den järnvägs- eller ångbåtsstation, som ligger närmast sammanträdesplatsen; resan i övrigt betalas av statsmedel. Huruvida kostnad, som part förskjutit, skall helt eller delvis ersättas honom av annan part, avgöres enligt de regler, som för olika slag av käranmål eller klagande gälla beträffande rättegångskostnader i allmänhet. Detta betyder, att kostnaden i ansökningsmål mestadels stannar på sökanden (65 §), medan den i stämningssmål i princip skall bäras av den tappande parten (1 § sista stycket, jfrt med 18 kap. 1 § rättegångsbalken). Angående besvär- och underställningsmål, se 93 §.

Bestämmelserna i 11 kap. 97 § skola enligt 106 § i tillämpliga delar gälla rättegången i vattenöverdomstolen. Vad i det förra lagrummet föreskrives om sökande, kärke eller klagande skall därvid tillämpas å den som i vattenöverdomstolen fullföljt talan. Visst undantag från vad sålunda stadgats gäller beträffande kostnad, som föranledes av att vattenöverdomstolen tillkallar sakkunnig. Vattenöverdomstolen har nämligen möjlighet att, efter vad med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt, förordna, att gottgörelse åt den sakkunnige och ersättning för undersökning å platsen, som företages av denne, skall förskjutas av allmänna medel och gäldas av statsverket. I motiven till denna undantagsbestämmelse, som tillkom vid departementsbehandlingen av förslaget till ändringar i vattenlagen i samband med nya rättegångsbalkens ikraftträdande, erinrade departementschefen om att

kostnaden för sakkunnigt biträde åt vattenöverdomstolen dittills betalats av det allmänna. Enligt förslaget skulle vattenlagens särskilda bestämmelser om tillkallande av sakkunniga upphävas och nya rättegångsbalkens regler i ämnet bli tillämpliga även i vattenmål. Om övergången till det nya systemet skulle medföra, att ersättning till sakkunnig i vattenöverdomstolen alltid skulle förskjutas av den som fullföljt talan och i allmänhet slutligen gäldas av tappande part, kunde detta enligt departementschefens mening vara förordat med vissa olägenheter. Särskilt i fall då i ansökningsmål talan fullföljdes av någon sökandens motpart syntes möjlighet böra finnas att låta ersättning till sakkunnig bestridas av det allmänna, men även eljest när sakkunnig tillkallades för att vattenöverdomstolen skulle kunna bedöma en teknisk fråga, kunde det vara påkallat, att det allmänna svarade för kostnaden. Även kostnad för undersökning på platsen, som den sakkunnige utförde, borde i de åsyftade fallen kunna åläggas statsverket.

Om nu i lagen införas bestämmelser om undersökning på platsen genom vattenöverdomstolens tekniska ledamöter eller en av dem, eventuellt med biträde av en lagfaren ledamot, bör i konsekvens med de ovan relaterade föreskrifterna huvudregeln beträffande ersättning till deltagarna i undersökningen vara den, att ersättningen skall förskjutas av den som fullföljt talan i vattenöverdomstolen och slutligen gäldas av den i vattenöverdomstolen tappande parten. I fråga om parts skyldighet att förskjuta och gälda resekostnad bör sådan undersökning — i analogi med vad som gäller för rättegången i första instans — vara jämställd med syn av domstolen i dess helhet. Skyldigheten skall alltså ej avse längre resa än från närmaste järnvägs- eller ångbåtsstation. De skäl, som föranlett den särskilda bestämmelsen i 11 kap. 106 § rörande gottgörelse åt av vattenöverdomstolen tillkallad sakkunnig och ersättning för undersökning, som företages av sådan sakkunnig, torde vidare motivera, att vattenöverdomstolen jämväl beträffande undersökningar på platsen, verkställda av domstolens egna tekniker, får möjlighet att efter skälighetsprövning lägga kostnaden — även i den mån den i princip skall bäras av part — på statsverket. Då någon skillnad ej heller i detta hänseende bör föreligga mellan sammanträde med syn (med fulltalig domstol) och undersökning, bör den erforderliga bestämmelsen i ämnet avse båda slagen av förrättningar. Att bestämmelsen i fråga om sammanträde med syn kommer att innebära en ändring i förhållande till vad som nu gäller framgår av det ovan anförda. Med hänsyn till att det kräves synnerliga skäl för att vattenöverdomstolen skall få hålla syn blir dock denna ändring av ganska liten praktisk betydelse. Skulle ändringen verka i den riktningen, att vattenöverdomstolen bleve något mera benägen än hittills att anse synnerliga skäl för syn föreligga, torde detta icke behöva ingiva några betänkligheter.

Enligt det anförda har utredningsmannen föreslagit, att i 106 § skall intagas bestämmelser om undersökning på stället genom vattenöverdomstolens tekniska ledamöter eller en av dem, eventuellt i närvaro jämväl av en lagfaren ledamot. Bestämmelserna ansluter sig nära till vad 45 § 2 mom. innehåller om undersökning på stället genom vattenrättsingenjörerna eller en av dem och hänvisar delvis till nämnda lagrum. Vidare har i förslaget undantagsregeln beträffande gottgörelse åt sakkunnig utsträckt att gälla såväl kostnad för undersökning å platsen enligt de föreslagna bestämmelserna som kostnad för syn av vattenöverdomstolen i domför sammansättning. I anslutning till dessa kompletteringar av 106 § har vissa formella jämkningar i lagrummet vidtagits.

Vid remissbehandlingen har utredningsmannens förslag beträffande undersökning på platsen genom de tekniska ledamöterna allmänt tillstyrkts. På flera håll understrykes betydelsen av att de tekniska ledamöterna verkställer sådana undersökningar. Endast *kammarkollegiet* ställer sig avvisande. Kollegiet finner förslaget i denna del strida mot principerna för handläggningen inom en kollegial domstol, där alla ledamöterna bör ha samma möjligheter att bilda sig en uppfattning om frågorna och icke behöva lita på vissa ledamöters bättre information. Teknikerna skulle härigenom få en alltför auktoritativ ställning gentemot övriga ledamöter. Förhållandena kunde enligt kollegiets mening icke jämföras med förhållandena i vattendomstolen, där alla ledamöter besökte platsen och hade möjlighet att genom självsyn bilda sig en uppfattning, om icke i alla detaljer så dock i huvudsak.

Vattenrättsdomaren Lindberg har uttalat, att det — åtminstone för vattendomstolarnas del — borde skapas möjlighet att i samband med överläggning till dom verkställa kompletterande undersökning på platsen utan den stora apparat och den kostnad för parterna som följde av att kallelse till undersökningar och protokollföring däröver måste ske.

Sveriges advokatsamfund anser, att skyldigheten att förskjuta kostnad för syn eller undersökning borde åvila sökanden även då talan fullföljts av motpart samt att motparten borde åläggas återbetalningsskyldighet allenast då den fullföljda talan varit uppenbart ogrundad. För en ekonomiskt mindre välsituerad part, till vilken kategori i varje fall majoriteten av sakägarna i de stora ansökningsmålen vore att hänföra, kunde förskotteringskyldigheten bli oskäligt betungande och kanske till och med äventyra partens möjligheter att fullfölja talan till vattenöverdomstolen. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* och *vattenrättsdomaren Viklund* framför samma synpunkter. *Vattenöverdomstolen* har funnit en lagändring i den angivna riktningen påkallad men har förordat att spörsmålet, då det nära sammanhänge med frågan vem som slutligen skulle gälda rättegångskostnad i överinstans, icke upptoges i förevarande sammanhang utan gjordes till föremål för särskild utredning.

Riksförbundet landsbygdens folk anser att sökanden borde svara för samtliga rättegångskostnader i vattenöverdomstolen och hänvisar till expropriationslagens reglering av motsvarande fråga (se 67 § expropriationslagen).

Slutligen må anmärkas, att *vattenrättsdomaren Ahlström* framfört det förslaget, att vattendomstols och vattenöverdomstols resekostnader även i vad de avsåge resa från järnvägs- eller ångbåtsstation närmast sammanträdesplatsen borde läggas å statsverket. Den nuvarande regeln ledde emellanåt till ett tidsödande uträkningsarbete för att fördela kostnaderna på särskilda parter i de olika mål, i vilka förrättning hållits under en domstolsresa. *Vattenöverdomstolen* tillstyrker ändring i enlighet med denne vattenrättsdomares förslag.

Departementschefen. Vid vattendomstol kan vattenrättsingenjörerna eller en av dem få i uppdrag att, med eller utan biträde av vattenrättsnämnde-

männen, verkställa särskild undersökning å stället. Denna möjlighet, som grundas på en bestämmelse i 11 kap. 45 § 2 mom. vattenlagen, är av stor praktisk betydelse och utnyttjas flitigt. Om vattenöverdomstolen utrustas med fasta tekniker, står det tämligen klart att en motsvarande möjlighet bör beredas även inom denna instans. Såsom framhållits av utredningsmannen och även understrukits i flera remissutlåtanden bör de tekniska ledamöterna i väsentlig omfattning ägna sig åt sådana undersökningar. I nära överensstämmelse med vad utredningsmannen föreslagit bör sålunda i 106 § införas ett stadgande om att vattenöverdomstolen må uppdraga åt vattenrättsråd att verkställa undersökning å stället. Som regel torde det vara tillfyllest att undersökningen verkställas av ett av vattenrättsråden, men i komplicerade fall kan det tänkas att undersökningen kräver närvaro av två vattenrättsråd. Även lagfaren ledamot bör kunna närvara, när så finnes lämpligt. I fråga om underrättelse till parterna och beträffande protokoll bör därvid de i 45 § 2 mom. stadgade grunderna gälla.

En vattenrättsdomare har i detta sammanhang väckt tanken, att det borde skapas möjlighet att i samband med överläggning till dom verkställa kompletterande undersökning på platsen utan den omgång och den kostnad för parterna som följer av att kallelse till undersökningar och protokollföring däröver måste ske. Detta förslag — som även avser vattendomstolarna och som torde ha större aktualitet för dem än för vattenöverdomstolen — kan måhända ha praktiska motiv för sig, men av principiella skäl är jag ej beredd att framlägga förslag om en lagregel i detta avseende.

I fråga om kostnaderna för undersökningar, som verkställas av vattenöverdomstolens tekniska ledamöter, har utredningsmannen föreslagit att såsom huvudregel skall gälla samma grundsats som för närvarande gäller för undersökning genom sakkunnig, utsedd av vattenöverdomstolen, nämligen att kostnaden skall förskjutas av den som fullföljt talan i vattenöverdomstolen och slutligen gäldas av den tappande parten. Den i nuvarande andra stycket av 106 § upptagna undantagsregeln, som ger vattenöverdomstolen möjlighet att bestämma, att kostnad för sakkunnig och särskild undersökning i vissa fall skall förskjutas och gäldas av statsverket, har i samband härmed i förslaget utsträckts att gälla jämväl undersökningar genom de tekniska ledamöterna och syn av vattenöverdomstolen i dess helhet. Vid remissbehandlingen av förslaget har emellertid från flera håll framkommit yrkanden om att sökande i ansökningsmål skall — oberoende av partsställningen i vattenöverdomstolen — i princip vara skyldig att förskjuta och gälda kostnad för syn eller undersökning. En remissinstans har gått ytterligare ett steg och begärt att sökande regelmässigt skall åläggas att betala alla rättegångskostnader i vattenöverdomstolen.

Det gäller här att taga ställning till i vad mån den för rättegången vid vattendomstolarna gällande grundsatsen att sökanden i ansökningsmål i princip är skyldig att gälda alla med målets behandling förenade kostnader — såväl kostnader för syner och särskilda undersökningar som motparternas rättegångskostnader — bör tillämpas jämväl vid överrättsprocessen. Jag vill

erinra om att motsvarande spörsmål beträffande expropriationsmålen i samband med 1949 års ändringar i expropriationslagstiftningen erhöll sin lösning i den riktningen, att den som utsättes för ett expropriationsförfarande i princip är berättigad till ersättning för sina kostnader såväl vid expropriationsdomstolen som i överinstanserna. Här gäller alltså en annan ordning än för vattenmålen, beträffande vilka rätten till ersättning för kostnader i högre rätt är, liksom i de allmänna rättegångsmålen, beroende av utgången av rättegången därstädes. Det kan givetvis ifrågasättas, om det är befogat att upprätthålla denna skillnad mellan expropriationsmålen och de med dem i regel tämligen likartade ansökningsmålen enligt vattenlagen. De skäl som föranlett den för expropriationsmålen gällande ordningen (jfr andra lagutskottets utl. 1949: 34) torde göra sig gällande även beträffande vattenmålen. Risken att få stå för dryga rättegångskostnader är sannolikt ett starkt avhållande moment, då en ekonomiskt mindre välsituerad sakägare skall taga ställning till om han skall fullfölja talan mot vattendomstolens dom. Frågan är emellertid mera komplicerad för vattenmålen än för expropriationsmålen. Bl. a. torde böra beaktas att även sökanden i ansökningsmål i ett viktigt avseende lider faktisk inskränkning i sina möjligheter att utnyttja överrättsprocessen, nämligen i det fall då han tager ett av vattendomstol meddelat tillstånd i anspråk innan tillståndsbeslutet vunnit laga kraft. Han är då pliktig att gälda de i tillståndsbeslutet föreskrivna ersättningarna utan möjlighet att återkräva dem, om de vid fullföljd till högre instans skulle bestämmas till lägre belopp. Rättegångskostnadsfrågan torde böra ses i belysning av spörsmålet om eventuell revision av vattenlagens regler i detta avseende. Jag vill nämna att 1945 års vattenlagssakkunniga för ett par år sedan framlagt förslag om en sådan revision, till vilket förslag ställning ännu ej har tagits. Det må även anmärkas att det visat sig finnas en ganska stark opinion för en uppmjukning av expropriationslagens regel beträffande rättegångskostnaderna i överinstanserna (se tredje lagutskottets utl. 1953: 31). Jag anser mig på grund av det anförda ej kunna utan en grundligare undersökning taga ställning till det här föreliggande problemet. Jag vill sålunda i detta sammanhang begränsa mig till att föreslå lagändring i överensstämmelse med utredningsmannens förslag. Detta innebär, som förut nämnts, att kostnad för undersökning genom vattenöverdomstolens tekniska ledamöter skall liksom kostnader för annan av domstolen föranstaltad sakkunnigutredning i princip förskjutas av den som fullföljt talan i vattenöverdomstolen och slutligen — enligt de allmänna grunderna i rättegångsbalken — gäldas av den som tappar där, och vidare att den nuvarande undantagsregeln, som ger vattenöverdomstolen möjlighet att i vissa fall bestämma att undersökningskostnad skall förskjutas och gäldas av statsverket, utsträcker att gälla undersökning genom de tekniska ledamöterna och syn av vattenöverdomstolen i dess helhet.

Vid remissbehandlingen har även i detta sammanhang framförts det förslaget, att de nuvarande reglerna om gäldandet av resekostnad vid syn och undersökning skulle förenklas till undvikande av tidsödande uträknings-

arbete. Detta förslag synes beaktansvärt, men jag anser mig ej böra upptaga detsamma utan att det föreligger någon undersökning om dess ekonomiska konsekvenser.

Enligt det nu anförda har 106 § omarbetats i de avseenden utredningsmannen föreslagit. I samband härmed har den i stadgandet upptagna särskilda regeln beträffande kostnad i brottmål, där den tilltalade är häktad, fått utgå, eftersom den uppenbarligen saknar praktisk betydelse.

106 a §

Denna paragraf saknar motsvarighet i vattenlagen i dess nuvarande lydelse.

Utredningsmannen har framhållit, att ett tekniskt element i en domstol innebär en möjlighet för införande i målen — så att säga på en bakväg — av teknisk utredning och tekniska resonemang, som icke komme under parternas granskning före domens meddelande. Härom anför utredningsmannen:

Det förekommer sålunda ej sällan, att vattendomstolarnas avgöranden i tekniska frågor icke följa de linjer, som under målets behandling uppdragits av parterna och deras sakkunniga, utan grundas på av vattenrättsingenjörerna självständigt företagna utredningar och beräkningar. Vid fullföljd till högre instans finns därvid möjlighet för den klagande parten att kritisera vattendomstolens bedömning och att inkomma med utredning till stöd för partens egna synpunkter, vilket allt kan granskas och bemötas av motparten. Om nu tekniker skola vara ledamöter även i vattenöverdomstolen, kunna de på samma sätt komma med nya synpunkter på fullföljda tekniska frågor och föreslå problemlösningar, som ej tidigare varit på tal. Om detta material kommer till parternas kännedom först genom vattenöverdomstolens dom, kunna de icke förrän i högsta domstolen kritisera detsamma och bemöta det med egna utredningar.

Utredningsmannen har påpekat, att i princip numera ny utredning och bevisning icke får förebringas i högsta domstolen. I 55 kap. 13 § nya rättegångsbalken stadgades sålunda, att part i tvistemål ej finge i högsta domstolen till stöd för sin talan åberopa omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, med mindre han gjorde sannolikt, att han ej kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid lägre rätt eller eljest haft giltig ursäkt att ej göra det. Utredningsmannen fortsätter:

I den här tänkta situationen — då vattenöverdomstolens dom grundas på material, som domstolsteknikerna framlagt vid domstolens interna överläggningar — skulle givetvis part, som fullföljde talan till högsta domstolen, anses ha giltig ursäkt för att han ej tidigare åberopat den utredning och bevisning, han i målets nya läge ville begagna sig av. Det kan emellertid icke anses tillfredsställande, att själva domstolsorganisationen — närmare bestämt förekomsten av tekniska ledamöter i mellaninstansen — på detta sätt framtvingar avsteg från en deklarerad huvudprincip för instansordningen. Bestämmelser om teknikers deltagande i rättsskipningen i vattenöverdomstolen böra därför kompletteras med ett stadgande av innehåll att, om vattenöverdomstolen vid överläggning till dom finner, att teknisk utred-

ning eller beräkning, som parterna ej förut haft tillfälle att yttra sig över, bör läggas till grund för domen, sådant tillfälle skall beredas dem innan domen beslutas.

Vattenöverdomstolen har uttalat, att av den föreslagna bestämmelsens utformning icke otvetydigt framginge i vilken utsträckning bestämmelsen vore avsedd att tillämpas. *Vattenöverdomstolen* yttrar:

Därest avsikten är att ålägga *vattenöverdomstolen* skyldighet att i varje fall, då *vattenöverdomstolens* tekniker vid sina beräkningar kommit till annat resultat än *vattendomstolens* tekniker eller parterna, låta parterna yttra sig över beräkningarna, skulle bestämmelsen komma att medföra — förutom ökat arbete för *vattenöverdomstolen* och parterna samt stegrade rättegångskostnader — icke oväsentligt uppskov med avgörandet av målen. — — — Med hänsyn till nu anmärkta förhållanden finner *vattenöverdomstolen* det olämpligt att i *vattenlagen* införa en bestämmelse med så vidsträckt räckvidd. Därest åter den föreslagna bestämmelsen är avsedd att tillämpas endast i sådana sällan förekommande fall, då *vattenöverdomstolens* avgörande i en teknisk fråga grundas på en av *domstolens* tekniker åstadkommen utredning som är för parterna helt främmande, göra sig de anförda betänkligheterna mot bestämmelsen icke gällande med sådan styrka att bestämmelsen kan anses olämplig. Den bör då emellertid erhålla en sådan utformning att av densamma med full tydlighet framgår att den avser endast sådana undantagsfall som nyss sagts.

Vattenrättsdomarna Thelin och *Schirén* har föreslagit, att stadgandet måtte avfattas så, att därav framginge att tillfälle till yttrande skulle beredas part allenast i fall då ny teknisk utredning eller beräkning ledde till ett från underinstansens bedömande avsevärt avvikande resultat. Det syntes också lämpligt att parterna finge yttra sig i ett tidigare skede av målets behandling än utredningsmannen tänkt sig; tillfälle till yttrande borde beredas dem redan före överläggningen till dom så snart det inom överinstansen ansåges kunna ifrågasättas att lägga den nya utredningen eller beräkningen till grund för domen.

En utsträckning av parternas yttranderätt till att gälla jämväl de *vattenrättsingenjörer* som deltagit i det överklagade avgörandet, föreslås av *vattenrättsdomarna Thelin* och *Schirén* samt *vattenrättsingenjörerna Hartzell*, *Svensson*, *Nilsson* och *Zickerman*. Även *svenska väg- och vattenbyggnadsriksförbundet* samt *svenska teknologföreningen* har ansett, att en dylik rätt för *vattendomstolarnas* ingenjörer kunde vara av stor betydelse i de fall, då skillnaden i uppfattning mellan de båda instanserna vore betydande eller av principiell natur. *Vattenöverdomstolen* har för sin del ifrågasatt lämpligheten över huvud av att skyldighet föreskrevs för *vattenöverdomstolen* att bereda *vattenrättsingenjörerna* tillfälle att yttra sig. Målens avgörande komme därigenom att ytterligare fördröjas samtidigt som dessa ingenjörers redan förut betydande arbetsbörd skulle ökas. *Vattenöverdomstolen* påpekar, att någon motsvarande skyldighet icke funnes stadgad för överinstanserna beträffande mål vid de allmänna domstolarna.

Departementschefen. Såsom utredningsmannen utvecklat kan *vattenöverdomstolens* förstärkning med teknisk expertis i vissa fall medföra att nya

tekniska utredningar och resonemang införas på ett sent stadium av målens behandling. En bestämmelse bör införas, som förebygger att sådant nytt material kommer som en överraskning för parterna i vattenöverdomstolens dom. Jag anser dock i likhet med vattenöverdomstolen, att bestämmelsen ej bör få fullt så vidsträckt tillämpning som utredningsmannen föreslagit. Skyldighet att låta parterna taga del av utredningen bör sålunda föreligga endast då i denna framförts beräkningar och synpunkter, som i väsentlig mån avviker från vad tidigare framkommit i målet. Det torde uttryckligen böra angivas att det skall vara fråga om utredning verkställd av vattenrättsråd; beträffande utredningar genom andra sakkunniga är det tillfyllest med reglerna i 11 kap. 45 § 1 mom., vilka enligt 106 § gäller även för vattenöverdomstolen. Yttranderätt bör föreligga ej endast i själva slutskedet av vattenöverdomstolens behandling av målet utan i förekommande fall även på ett tidigare stadium. För att markera detta torde det i utredningsmannens förslag använda uttrycket »vid överläggning till dom» böra uteslutas.

Något stadgande om skyldighet för vattenöverdomstolen att inhämta yttrande från vattenrättsingenjör anser jag mig ej böra förorda. Det bör som hittills få ankomma på vattenöverdomstolen att efter omständigheterna bestämma om yttrande från underinstansen eller ledamot av denna skall inhämtas.

108 §.

Utredningsmannen har anfört:

Enligt andra stycket av denna § i dess nuvarande lydelse skola stadgandena i 103—106 §§, som reglera förfarandet i vattenöverdomstolen, äga motsvarande tillämpning i fråga om högsta domstolen. Upptagandet i 106 § av bestämmelser om undersökning på stället genom vattenöverdomstolens tekniska ledamöter har nödvändiggjort en inskränkning i hänvisningen till nämnda paragraf, eftersom inga tekniska ledamöter skola finnas i högsta domstolen. Ändringarna i övrigt i 106 § komma till följd av hänvisningen i förevarande paragraf att på en punkt medföra en saklig ändring även för högsta domstolens del, nämligen så till vida, att högsta domstolen får möjlighet att förordna, att sådan kostnad för av domstolen företagen syn å stället, som enligt huvudreglerna i 97 § skulle förskjutas och gäldas av part, i stället skall förskjutas av allmänna medel och gäldas av statsverket. Ändringen torde icke få någon praktisk betydelse; åtminstone har syn av högsta domstolen i vattenmål hittills aldrig förekommit.

Departementschefen. Jag har intet att erinra mot utredningsmannens förslag. I redaktionellt avseende torde emellertid en förenkling kunna ske så, att det anges att 103—106 §§ i tillämpliga delar skall gälla i fråga om högsta domstolen. Med denna formulering uteslutes undersökning enligt 106 § andra stycket i dess nya lydelse, eftersom tekniska ledamöter ej ingår i högsta domstolen.

Övergångsbestämmelserna

Beträffande övergångsförhållandena har *utredningsmannen* anfört följande.

Med hänsyn till den stora balans, som föreligger i vattenöverdomstolen, är det önskvärt, att de nya reglerna om domstolens sammansättning m. m. bli tillämpliga även i mål som inkommit före ikraftträdandet. Eljest skulle i själva verket omorganisationen under flera år huvudsakligen stanna på papperet. Å andra sidan är det uppenbart, att en ovillkorlig skyldighet att efter de nya bestämmelsernas ikraftträdande alltid tillämpa dessa i vissa fall skulle kunna föranleda en myckenhet dubbelarbete och långvarig tidsutdräkt. Särskilt gäller givetvis detta beträffande mål, som vid ikraftträdandet redan helt eller delvis föredragits. Att med beaktande av de nu anförda synpunkterna uppställa en entydig och klar och tillika praktisk regel om vilka mål, som skola handläggas enligt de gamla respektive de nya bestämmelserna, synes icke vara möjligt. Det är nödvändigt att i viss mån låta avgörandet bli beroende av en lämplighetsprövning. I enlighet härmed har för mål, vilka inkommit till vattenöverdomstolen före den nya lagens ikraftträdande, föreslagits ett stadgande av innehåll, att lagen skall äga tillämpning endast om därigenom ej förorsakas omgång eller olägenhet av någon betydelse.

Departementschefen. På de av utredningsmannen anförda skälen torde en särskild övergångsregel böra införas beträffande mål som inkommit till vattenöverdomstolen före ikraftträdandet av den nya lagstiftningen. Övergångsregeln torde böra avfattas så, att äldre lag skall gälla för dessa mål, om tillämpning av nya lagen skulle förorsaka väsentligt dröjsmål med avgörandet. Jag vill emellertid betona vikten av att de nya reglerna i möjligaste mån bringas i tillämpning även beträffande äldre mål.

Den nya lagstiftningen torde böra träda i kraft den 1 juli 1955.

I enlighet med vad jag i det föregående anført har inom justitiedepartementet upprättats förslag till *lag om ändring i 11 kap. vattenlagen*.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över lagförslaget, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen angivna ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Harriet Stangenberg.

Bilaga.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i 11 kap. vattenlagen

Härigenom förordnas, dels att 11 kap. 16, 106 och 108 §§ vattenlagen den 28 juni 1918 (nr 523)¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt i det följande angives dels ock att i samma kap. skall införas en ny paragraf, betecknad 106 a §, av nedan angiven lydelse.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

16 §.

Vid utövandet av sin verksamhet som vattenöverdomstol skall Svea hovrätt bestå av ordföranden å en av hovrättens divisioner såsom ordförande, tre andra ledamöter i hovrätten samt en ledamot i kammarkollegiet.

Är fråga allenast om ledighet för vattenrättsdomare, vattenrättsingenjör eller vattenrättssekreterare eller om förordnande av ställföreträdare för dem eller om föreläggande att i vattenmål inkomma med handlingar eller om utsättande av ny tid eller beviljande av anstånd med avseende å ingivande av handling eller vidtagande av annan åtgärd i dylikt mål, må hovrätten vara sammansatt såsom vid handläggning av andra mål än vattenmål.

Konungen bestämmer, i vilken omfattning åtgärd, som avser allenast måls beredande, må vidtagas av hovrättsledamot i vattenöverdomstolen eller av tjänsteman vid denna.

För fullgörande av Svea hovrätts uppgift såsom vattenöverdomstol skola, förutom lagfarna ledamöter enligt vad i rättegångsbalken sägs, finnas vattenrättsråd. Dessa skola vara i vattenfrågors tekniska behandling sakkunniga och erfarna. Vattenrättsråd utnämnas av Konungen.

Vattenöverdomstolen vare domförd med fyra ledamöter, av vilka minst tre äro lagfarna. Ej må flera än fem sitta i rätten.

Konungen bestämmer, i vilken omfattning åtgärd, som avser allenast måls beredande, må vidtagas av lagfaren ledamot i vattenöverdomstolen eller av tjänsteman vid denna.

¹ Senaste lydelse se SFS 1946:839.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

106 §.

Bestämmelserna i 43 och 44 §§, 45 § 1 mom. samt 57, 58, 62—64, 66, 67 och 97 §§ skola i tillämpliga delar gälla om vattenöverdomstolen och måls behandling därstädes. Vad i 97 § föreskrives om sökande, käreande eller klagande skall avse den, som i vattenöverdomstolen fullföljt talan; har i brottmål talan fullföljts av den tilltalade och är han häktad, skall dock kostnad, som eljest skulle ålīga honom, gäldas av statsverket.

Med avseende å gottgörelse åt sakkunnig, som tillkallats av vattenöverdomstolen, samt ersättning för sådan på uppdrag av vattenöverdomstolen hållen undersökning, som avses i 45 § 1 mom., äge domstolen, efter vad med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt, förordna, att kostnaden skall förskjutas av allmänna medel och gäldas av statsverket.

Bestämmelserna i 43 och 44 §§, 45 § 1 mom. samt 57, 58, 62—64, 66, 67 och 97 §§ skola, såvitt angår 97 § med iakttagande av vad nedan i denna § sägs, i tillämpliga delar gälla om vattenöverdomstolen och måls behandling därstädes.

Vattenöverdomstolen må, där så finnes lämpligt, uppdraga åt vattenrättsråd att verkställa undersökning å stället. Finnes önskvärt, att lagfaren ledamot är närvarande vid undersökningen, äge vattenöverdomstolen förordna härom. I fråga om undersökning, som nu sagts, skall vad 45 § 2 mom. innehåller om under rättelse till parlerna och om protokoll ävensom, i den mån ej annat följer av vad nedan i denna § sägs, vad i 97 § stadgas beträffande kostnad för undersökning enligt nämnda mom. äga motsvarande tillämpning.

Då på grund av bestämmelserna i första eller andra stycket stadgandena i 97 § tillämpas å mål i vattenöverdomstolen, skall vad i nämnda § föreskrives om sökande, käreande eller klagande avse den, som i vattenöverdomstolen fullföljt talan.

Med avseende å gottgörelse åt sakkunnig, som tillkallats av vattenöverdomstolen, samt ersättning för sådan på uppdrag av vattenöverdomstolen hållen undersökning, som avses i 45 § 1 mom., äge domstolen, efter vad med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt, förordna, att kostnaden skall förskjutas av allmänna medel och gäldas av statsverket. Lag samma vare beträffande sådan kostnad för vattenöverdomstolens syn å stället eller för undersökning enligt

*(Gällande lydelse.)**(Föreslagen lydelse.)*

andra stycket av denna §, som eljest skulle dligga part.

106 a §.

Sådan av vattenrättsråd beträffande fråga av teknisk beskaffenhet framlagd utredning, som i väsentlig mån avviker från vad tidigare framkommit i målet, må ej läggas till grund för vattenöverdomstolens dom eller beslut, med mindre parterna beretts tillfälle att yttra sig över utredningen.

108 §.

Talan mot — — — högsta domstolen.

Vad i 103—106 §§ är stadgat angående rättegången i vattenöverdomstolen skall *äga motsvarande tillämpning* i fråga om högsta domstolen.

Talan mot — — — högsta domstolen.

Vad i 103—106 §§ är stadgat angående rättegången i vattenöverdomstolen skall *i tillämpliga delar gälla* i fråga om högsta domstolen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1955.

Med avseende å mål, som före nämnda dag inkommit till vattenöverdomstolen, skall, om tillämpning av nya lagen skulle förorsaka väsentligt dröjsmål med avgörandet, äldre lag i stället gälla.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 11 februari 1955.

N ä r v a r a n d e :

justitieråden LECH,
REGNER,
GÖSTA LIND,
regeringsrådet LORICHS.

Enligt lagrådet den 14 januari 1955 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 17 december 1954, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen angivna ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om ändring i 11 kap. vattenlagen*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet P. Bergsten.

Lagrådet yttrade:

I sin ursprungliga lydelse innehöll vattenlagen såväl för vattendomstolarna som för överinstanserna särskilda bestämmelser om rätt att tillkalla sakkunniga. För vattenöverdomstolen föreskrevs att, om mål angick fråga för vars bedömande fordrades särskilda fackkunskaper, domstolen ägde till biträde åt sig tillkalla i sådant ämne sakkunnig person. Beträffande sådan sakkunnig stadgades att han borde övervara målets föredragning och att han ägde delta i överläggning rörande detsamma. Efter föredragningen men innan målet företogs till avgörande skulle han till domstolen avge skriftligt yttrande rörande de delar av målet, i vilka hans sakkunskap tagits i anspråk.

I samband med processreformens genomförande blevo nu nämnda bestämmelser upphävda genom lagstiftning år 1946 på förslag av processlagberedningen, som anförde att nya rättegångsbalkens regler om sakkunniga borde gälla även i vattenmål. Ändringen — som innebär att sakkunnig i princip icke äger delta i domstolens enskilda överläggningar eller över huvud ställa sin sakkunskap till domstolens tjänst i andra former än dem rättegångsbalken anvisar för upptagande av bevisning — bör ses även mot bakgrunden av beredningens allmänna uttalanden rörande avvikelser från den allmänna domstolsorganisationen. Härom anförde beredningen bl. a.

(SOU 1944: 10 s. 4) att även bevisning i fråga som krävde särskild fackkunskap borde införas i rättegången enligt de allmänna reglerna om bevisning, varigenom den sakkunniges utredning bleve föremål för förhandling och granskning från parternas sida och tillfälle lämnades till förebringande av motbevisning; att utredning av detta slag tillhandahölls domstolen av dess egna ledamöter och utan granskning från parternas sida kunde ur rättssäkerhetens synpunkt ej anses tillfredsställande. Organisationen av vattendomstolarna, vari vattenrättsingenjörer ingå som ledamöter, lämnades emellertid orubbad.

Det är givet att samma principiella skäl som förestavade 1946 års lagändring kunna anföras mot den nu föreslagna anordningen med tekniskt sakkunniga som ledamöter av vattenöverdomstolen, ej minst med hänsyn till gällande regler om fullföljdsrätten till högsta domstolen, vilka medföra att vattenöverdomstolen i stor utsträckning blir sista instans i vattenmål. Likväl finner sig lagrådet på grund av vad i remissprotokollet anförts rörande behovet att förstärka vattenöverdomstolen ej böra ställa sig avvisande till den föreslagna reformen. Med hänsyn till rättssäkerheten måste emellertid tillses att parterna, då de ha verkligt intresse därav, före målets avgörande genom lagakraftgående dom bliva i tillfälle att granska den utredning som genom de tekniska ledamöterna framlägges i målet och utlåta sig däröver.

I 106 a § i förslaget har upptagits en bestämmelse för det fall, att under målets behandling i vattenöverdomstolen någon av de båda teknikerna i domstolen rörande fråga av teknisk beskaffenhet framlägger utredning, som i en eller annan form — t. ex. genom nya resonemang och synpunkter, nya beräkningar eller förslag till nya problemlösningar — i målet inför material, som är för parterna mer eller mindre främmande. Det spörsmål paragrafen reglerar är, huruvida dylik utredning skall få läggas till grund för vattenöverdomstolens dom utan att parterna haft tillfälle att yttra sig däröver. Den mening utredningsmannen härutinnan företrädde eller att så icke får ske, utan att parterna *alltid* skola ha tillfälle yttra sig innan domen beslutas, är tydligen den, som bäst låter sig förena med den princip, varåt rättegångsbalkens regler om bevisning genom sakkunnig giva uttryck. Emellertid är uppenbart att om man i stället för att lita till möjligheten att införskaffa bevisning genom utomstående sakkunnig väljer utvägen att utrusta domstolen med tekniker, parterna icke i motsvarande utsträckning kunna beredas tillfälle att innan dom meddelas bemöta vad teknikern har att andraga. Det är i sådant avseende tillräckligt att hänvisa till att enligt sakens natur de tekniska ledamöternas synpunkter icke alltid iklädas skriftlig form utan i större eller mindre utsträckning delgivas de övriga ledamöterna allenast genom muntliga uttalanden under rättens enskilda överläggningar.

Mot en anordning som medför att part först i högsta domstolen blir i tillfälle att förebringa den utredning han vill åberopa gentemot nytt material som teknisk ledamot av vattenöverdomstolen infört i målet kan, såsom

utredningsmannen framhållit, anföras att en sådan anordning strider mot rättegångsbalkens princip, att ny utredning och bevisning icke får förelämnas i högsta domstolen. Endast på grund av en undantagsbestämmelse, enligt vilken sådant dock medgives part som gör sannolikt att han ej kunnat återropa de nya omständigheterna och bevisen vid lägre rätt eller eljest haft giltig ursäkt att ej göra det, har part, som i högsta domstolen vill gen-driva den tekniske ledamotens utredning, möjlighet att där å sin sida förelämnas nytt material.

Avgörande synes emellertid böra vara vilka verkningar de olika anordningar som äro tänkbara skulle medföra i fråga om domstolsbehandlings förtgång, fullföljdsförhållandena och andra praktiska spörsmål. Ifall parterna skola få yttra sig så snart teknisk ledamots utredning avviker från vad förut framkommit, även om det inskränker sig till mindre korrigeringar av beräkningar som förut äro kända, skulle ofta nog olägenheten av uppskovet med målets avgörande icke motsvaras av någon praktisk fördel. Om det återigen även i sådana fall, då utredningen i mera betydande utsträckning innefattar nytt tekniskt material, skall kunna förekomma, att parterna icke före avgörandet i vattenöverdomstolen få yttra sig över utredningen, synes detta med nödvändighet leda till att målen i större utsträckning än eljest skulle ha skett fullföljas till högsta domstolen. Det kan nämligen förmodas, att part som vattenöverdomstolens dom gått emot ofta redan på grund av tänkbarheten, att utgången skulle blivit en annan, om han fått tillfälle att bemöta den nya utredningen, finner sig föranlåten att draga målet under högsta domstolens prövning. Och det måste antagas att i åtskilliga sådana fall vattenöverdomstolens dom ej skulle ha överklagats, om före domen tillfälle beretts parterna att yttra sig över utredningen med påföljd att vattenöverdomstolen antingen i domen tagit hänsyn till vad part haft att invända eller, om så ej skett, genom domen klargjort att vad parten till bemötande av utredningen förebragt icke funnits bärande.

Det säger sig självt att i de fall, då underlåtenheten att låta parterna redan i vattenöverdomstolen yttra sig över den nya tekniska utredningen leder till en eljest utebliven behandling av målet i högsta domstolen, den sammanlagda tiden för domstolsbehandlingen icke genom underlåtenheten kommer att nedgå utan tvärtom att avsevärt ökas. Härtill kommer kostnadsökningen för parterna och olägenheten av att andra måls avgörande i högsta domstolen fördröjes genom det arbete som måste ägnas åt det fullföljda vattenmålet. Den menligaste påföljden är dock måhända den, att det slutliga avgörandet i en övervägande teknisk fråga, som förut behandlats i två instanser med teknisk sakkunskap representerad i domstolen, kommer att förläggas till en domstol utan teknisk expertis. Det måste uppenbarligen möta svårigheter för högsta domstolen att finna en sakkunnig, vars auktoritet obestriddligen är större än den som bör tillkomma teknisk ledamot av vattenöverdomstolen. Och vad angår utvägen att infordra yttrande från vattenöverdomstolen eller någon av dess tekniska ledamöter, ter den sig, oavsett huruvida denne ledamot finner sig böra hävda den ståndpunkt han

förut intagit eller tvärtom ändrar uppfattning i anledning av utredning som part i högsta domstolen förebragt, ur flera synpunkter mindre lycklig.

Det kan starkt ifrågasättas huruvida de olägenheter, som sålunda skulle vara förenade med att vattenmål i ökad utsträckning fullföljdes till högsta domstolen i tekniska frågor, vunnit tillräckligt beaktande vid utformningen av 106a §, enligt vilken skyldighet för vattenöverdomstolen att låta parterna yttra sig över av teknisk ledamot framlagd utredning, som lägges till grund för domen, skulle föreligga allenast när utredningen i väsentlig mån avviker från vad tidigare framkommit i målet. Lagrådet vill förordna att lydelsen av paragrafen jämkas så, att däri först uttalas att utredning varom här är fråga icke må läggas till grund för dom eller beslut med mindre parterna beretts tillfälle att yttra sig över utredningen samt att härtill lägges att parterna dock icke behöva höras, om utredningen i allenast oväsentlig mån avviker från vad tidigare framkommit i målet.

Ehuru regeln i 106a § endast avser frågor av teknisk beskaffenhet följer uppenbarligen av allmänna processuella grundsatser att samma förfarande bör iakttagas om vattenrättsråd, t. ex. genom undersökning på stället, verkställer utredning angående faktiska förhållanden som ej kunna sägas vara av teknisk art.

I lagärendet hava, bland andra åtgärder till främjande av vattenmåls snabba avgörande, varit föremål för övervägande även att göra vattenöverdomstolen till sista instans i vattenmål eller att begränsa möjligheten att erhålla tillstånd till prövning i högsta domstolen av dylika mål. Såväl i dessa som andra frågor berörande instansordningen innebär emellertid förslaget bibehållande av gällande regler, vilket synes lagrådet vara välgrundat. I anslutning till vad i dessa hänseenden anförts vill lagrådet framhålla ett särskilt spörsmål beträffande fullföljd till högsta domstolen som icke synes ha berörts. Enligt 54 kap. 11 § rättegångsbalken gäller, att om prövningstillstånd meddelas tillståndet gäller domen eller beslutet i dess helhet. Även då tillstånd exempelvis föranledes av domens innehåll i en rent juridisk fråga kommer alltså prövningen i högsta domstolen att omfatta jämväl alla andra frågor som avses med partens fullföljda talan och detta oavsett om mellan de olika frågorna råder sammanhang. Om prövningstillstånd kunde meddelas beträffande viss fråga eller viss del av målet, skulle högsta domstolens behandling av vattenmålen ej sällan kunna avsevärt beskäras. Tydligt skulle detta vara till fördel för målens snabba behandling; och att härigenom tekniska frågor i större utsträckning än för närvarande kunde undantagas från högsta domstolens prövning synes i och för sig motiverat som följd av förstärkningen av den tekniska sakkunskapen i vattenöverdomstolen. Frågan om dylik partiell dispens synes emellertid icke kunna lösas i detta sammanhang.

I fråga om vattenöverdomstolen torde, jämte de åtgärder i syfte att ernå snabbare och säkrare behandling av vattenmålen som avses med förevärande lagförslag och ett framlagt förslag om utökning av antalet lagfarna ledamöter, även böra övervägas åtgärder för att beträffande dylika leda-

möter åstadkomma önskvärd kontinuitet i domstolens sammansättning. De föreslagna förändringarna i domstolens sammansättning synas nämligen icke få till följd att kravet på erfarenhet om vattenmål hos de lagfarna ledamöterna erhåller mindre betydelse. Fasthellre lär det utgöra en förutsättning för att samarbetet mellan lagfarna och tekniska ledamöter skall giva bästa möjliga resultat, att de lagfarna ledamöterna äga viss förtrogenhet med de i vattenmål vanligast förekommande tekniska spörsmålen. Vidare kommer uteslutandet av kammarkollegiets representant ur vattenöverdomstolen att medföra ökat behov av att genom kontinuitet i dess sammansättning säkerställa att hos de lagfarna ledamöterna finnes nödig erfarenhet och sakkunskap även beträffande de administrativa frågor som kunna ingå i prövningen av vattenmål.

Ur protokollet:

Harriet Stangenberg

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 25 februari 1955.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråder SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, NORDENSTAM, LINDSTRÖM, LANGE.

Efter gemensam beredning med cheferna för kommunikations-, finans- och jordbruksdepartementen anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, lagrådets den 11 februari 1955 avgivna utlåtande över det till lagrådet den 17 december 1954 remitterade förslaget till *lag om ändring i 11 kap. vattenlagen*.

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande hemställer föredraganden, att lagförslaget, med ändring av 106 a § i överensstämmelse med lagrådets yrkande samt med några redaktionella jämkningar i 106 §, måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Fischier
